

ŽIVLJENJE IN SVET

Moda letošnje kopalne sezone

Zdi se, da postaja voda v kopališču postranska stvar, kakor kažejo letošnje rafinirane in pikantne kopalne obleke

22

Knjiga 9.

31. maja

19 LJUBLJANA 31

Življenje in svet

Ilustrovana tedenska revija

Izhaja vsak petek in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.—, polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—, Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. — FRANCIJA, mesečno 4 franke. — ČESKOSLOVASKA, mesečno 6 kron. — AVSTRILIJA, mesečno 1 šiling. — AMERIKA in ostalo inozemstvo letno 1½ dolarja.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaflejeva ulica 5.

VSEBINA št. 22: Umetno podnebje. — Maroški zdravnik. — Dr. Vl. Travner: Upepeljevanje mrličev v modernih krematorijih (nadaljevanje). — Za ptičice. — B. Borko: V Poznanju. — 25 letnica smrti Henrika Ibsena. — Viktor Dyk †. — Razvoj letalstva in slike in besedi (nadaljevanje). — Bogastvo v Severni Ameriki. — Veliki angleški filozof. — Slike iz življenja in sveta. — Iv. Podržaj: Krivda Elija Piona. — Prevrat v tiskarstvu. — Tehnika v rastlinstvu. — Spomenik ustanovitelja Rdečega križa. — Izumitelji brez šolske izobrazbe. — Tedenski jedilni list. — Karikature. — Prešern. — Uganke in zanke. — Humor v slikah.

Prešeren

Spisal Jurček Frnikula, učenec I. b razreda gimnazije

Letos slavi slavni slovenski pesnik prešern slavno 131-letnico slavnega rojstva. Rojen je bil na vrbi kjer ga je porodil navaden slovenski kmet, ker je bil bistre glave se je oziral na gorensko skalnato stran in šel v ribnico kjer se se sedaj nahaja v zlati knji. profesori mu očitajo da je bil odličnik. Potem je šel v Ljubljano tam je živel slabo ker je hodil v latinske šole. Negova duševna izobrazba je bila slaba ker se niso poznali boksajna in nogometa. Vendar je naredil solo z otliko in sel na Dunaj in potem v Ljubljano. Tam se je z fso unemo posvetil prafni vedi in prvičvi julijf. Sledno je tudi lubil. Prešern je bil jurist v državni službi. Vendar je bil človekoluben in se je pečal tudi s pametnimi in koristnimi stvarmi. Ker je imel bujno domisljijo in se je fse kar sam zmisli je postal nazadne advokat. Iz praud je koval rumenake in praznil bokale. Tako je postal znamenit slovenski pesnik. Ker je imel srčne rane in ni mogel doma spat je delal Gizele sonete ode in druge slovenske pesmi. Tam je opeval debelofca kalina povodnega moža tiča feniksa nuno in kanarčka in druge znamenite slovenske može. Prešern ni bil ožen. Vendar je bil tudi zelo nesrečen. Obdelaval je devico Bogomilo. Is tega je nastal nazadne krst pri savici. Lubček bogomile junak črtomir je šel zato v akvilejo in postal mašnik. Bogomile ni več pogledal. Tudi prešern je šel v Krajn in je tam z vinom pregajnal skrbni oblake. Vendar je napravil še eno »nesakonsko matere« zakar ga Slovenci se zdejo občudujejo. Obdeloval je tudi turjaško ro-

zamundo ki je šla v kloster in judofsko dekle. S Kastelcem je prodajal krajske čebele, smolo je imel s smoletom čop pa je utonil v Savi ker je znal vse jezike evrope. Ker je bil bogoluben je dajal otrokom fige ki jih je dobil od dihurja v Ljubljani. Prešern je zelo lubil slovensko domovino posebno gostilne in dekleta. Zato je znamenit slovenec. Nakonci življenja je umrl. Zato so mu hvaležni Slovenci postavili v Mariboru prešerno klet v Ljubljani pa kavarno. Znamenit je prešernof spomenik v Ljubljani ker kaže Prešern sedajni muzi hrbet. Zato je prešern zares velik pesnik ki je lubil pravo poezijo. Zato mu tudi mi kličemo: živijo Prešern!

Z angleškega ljudskega štetja

Števne pole je pobiralo v Londonu 40.000 poverjenikov. Gosposke čim strože pazijo, da bodo podatki točni. Kralj sam je dal dober zgled, ker ni izrabil pravice, da bi bil vpisovanja oproščen. Svojeročno je navedel v predelek družinskega glavarja »George Windsora«, potem kraljico kakor tudi svoje goste: vojvodo Yorškega s soprogo in otrokoma in markizo iz Cambridgea. V neki londonski bolnici je pol ure pred potekom štetve prišlo 12 otrok na svet, najmlajše je imelo 2 minuti. Neki dečko se je v odločilnem polnočnem trenutku zapoznil samo za nekaj sekund, tako da ga ni v seznamu. Všet pa je n. pr. morilec William Wallace, ki je stal tik pred usmrčitvijo. Posebne komisije so hodile po cerkvah, nočnih zavetiščih, redarstvo je s posebno pozornostjo stikalo za klateži itd. Za klasificiranje podatkov so se rabili posebni stroji, ki na uro preštejejo 20.000 pol in jih kontrolirajo.

ŽIVLJENJE IN SVET

Štev. 22.

LJUBLJANA, 31. maja 1931.

Knjiga 9.

Pričetek veslaške sezone

Umetno podnebje

Zanimivi poskusi ruskega učenjaka z ioniziranim zrakom

Zdravilne lastnosti morskih in gorskih kopališč ne izvirajo samo od solnca in od jakosti ultravijoličastih žarkov, ki opalijo kožo z lepo, bronastorjavo barvo, marveč tudi od ionov. Ioni so molekuli plinov z različno velikimi naboji elektrike, ki nemoteno prodirajo skozi obleko, se vdihavajo z zrakom vred v pljuča, prehajajo v kri, odkoder neumorno bombardirajo telo in mu podeljujejo svojo elektriko. Ultravijoličasti žarki sami samo podpirajo prodiranje ionov. Vsi plini in logično tudi zrak, ki sam po sebi prav slabo prevaja elektriko, se pod vplivom ionov navzamejo električnih lastnosti. Nasitijo se z njimi, ionizirajo se, kakor pravimo in postanejo na ta način prevodni za elektriko.

Z nenavadno zanimivimi poskusi o učinkovanju ionov na žive organizme se že od 1922 bavi znani ruski učenjak Čiževskij, ki si je v ta namen zgradil laboratorij v bližini Moskve. Najprvo je začel proučevati, kako učinkujejo na živa bitja različne stopnje ionizacije ozračja. V to svrho je naredil zadnja leta celo vrsto poskusov z mišmi, čebelami, opicami, kokoši in piščeti.

Vsi poskusi so pokazali, da neskončno majhni ioni, ki so nevidljivi in ki se dajo dokazati le z zelo občutljivimi merilnimi instrumenti, jako ugodno vplivajo na živali. Predvsem dvigajo veselje do življenja, krepe njih organizem in blagodejno učinkujejo na zdravje. Da omenimo samo primer nekega mladega šimpanza, ki je že v zadnjem stadiju tuberkuloze prišel v roke profesorju Čiževskemu. Zdravniki so izrekli nad njim smrtno obsodbo, toda zdravljenje z ionizacijo ga je v pet in pol mesecih spet spravilo na noge.

Pozneje je začel profesor Čiževskij v Moskvi proučevati vplive ioniziranega ozračja na zdravljenje tuberkuloznih morskih prašičkov. Desetorico čisto zdravih živalic je inficiral z tuberkulozo, nato pa je začel pet prašičkov sistematično zdraviti z ioniziranim zrakom, dočim je drugih pet prepustil usodi zaradi kontrole. Pri prvi skupini po petih mesecih ni bilo moči dognati nikakega znaka obo-

ženja, dočim se je pri drugi skupini pojavila bolezen v zelo težki obliki.

Po tem uspehu se je učenjak prav oprezno lotil zdravljenja ljudi. Začel je zdraviti dva bolnika z minimalnimi dozami ioniziranega zraka. Po petih mesecih se je stanje obeh pacientov tako zboljšalo, da sta oba spet lahko delala. Potem je preskušal profesor Čiževskij svoj način tudi na drugih bolnikih:

V sedmih mesecih se je pod njegovim nadzorstvom sistematično zdravilo nad 40 bolnikov s težko tuberkulozo in v vseh primerih se je ugotovilo znatno zboljšanje: zmanjšala se je temperatura, poenotile so bolečine itd.

Veliko preskušnjo učinkovitosti ionizacije pa je napravil Čiževskij na 200 piščancih, ki jih je najprvo razdelil na dve skupini, ti pa še na posamezne pododdelke, v katere je uvrstil živali majhne, normalne, nadnormalne in maksimalne teže. Ena skupina je bila izpostavljena vplivom ionizacije, druga pa ne. Že v petih dneh so pokazala ionizirana piščeta znatno premoč nad kolegi v kontrolni stanici. Posebno ugodni rezultati so se dosegli v skupini piščet maksimalne teže. Njih teža se je do konca meseca zvečala na povprečno 192,5 grama, dočim so kontrolni piščanci tehtali le po 161,2 grama povprek. Pri ioniziranju se je tedaj dvignila teža za povprečno 24 odstotkov.

S temi uspehi pa profesor Čiževskij še ni dosegel dokončnih rezultatov. Potrebno bo še dolgo precizno delo na klinikah. Vendar pa so že zdaj nesporno dognane zdravilne lastnosti ioniziranega zraka. Čeprav se bolniki še ne morejo popolnoma ozdraviti tuberkuloze, vendar se da že sedaj doseči, da bolezen več ne napreduje, in da se bolniki vsaj toliko popravijo, da so spet sposobni za delo. Profesor Čiževskij je konstruiral že tudi z ionizacijo potrebni aparat, ki je tako preprost, da se da montirati v vsakem prostoru.

Sovjetski tisk na dolgo in široko razpravlja, kako se bodo zgradile v državi velikanske stavbe iz betona in stekla, v zelenih parkih, daleč od mestnega trušča. V teh poslopjih bodo prostorne dvorane s stenami in stropi iz kremenčevega

stekla, tako da bo solnce skozi njih lahko svobodno sipalo zdravilne ultravijoličaste žarke. Dalje zamišljajo gradnjo sanatorijev za ionizacijo, v katerih se bo dala v moskovskem podnebnju umetno ustvariti klima Nice, Jalte, Spitzbergov, itd. V teh domovih se bodo zdravili bolniki, ki bi jim bilo treba za ta čas odložiti običajno delo.

Zaenkrat pa so vse to zgolj načrti. V Arženci, kjer dela sedaj profesor Číževskij, po pisanju »Krasnaje Gazete« za

enkrat ni še niti belih domov, niti laboratorijev. Laboratorij za ionizacijo piščet je nameščen v leseni baraki, zbiti iz neotesanih desk. Vse naokrog so pusta polja, brez dreves in grmovja. Elektrarna, ki oskrbuje preskuševališče z električnim tokom, dela slabo in z dolgiimi pavzami. Toda v vsem tem siromaštvu učenjak neumorno nadaljuje započeto delo, čigar smoter je krepitev narodnega zdravja.

Maroški zdravnik

H. de Fels je objavil nekaj tipičnih zgodbic iz starega Maroka, ki polagoma gine, umikajoč se modernemu napredku. Evo vam ene.

Sopominjam se pristave, ki sem si jo dal zgraditi ne daleč od Feza v skoro neobljudenem bledu.* Med zidarji, ki so mi delali, je bil tudi neki zdravnik, seveda maroški zdravnik. Zidarsko lopatico je ra-

počasnostjo. Kretal se je plemenito in z dostojanstvom je sprejemal znake spoštovanja, s kakršnimi niso skoparili nasproti njemu ljudje, ki so se mu bližali. Njegov sloves je segal preko mej našega obzorja. To sem hitro spoznal po obiskih, ki jih je dobival in radi katerih je brez sramu zapuščal zidarsko umetnost v prid zdravilstvu.

Nekoč je delal z ostalimi težaki ob zidu, ki se je komaj pomolil iz zemlje. Tedaj se pojavi v naši smeri dvojica, vredna svetopisemske davnine. Mož, lep, velik Arabec s črno brado in veličastno zavito v ohlapen plašč iz volne, je korakal peš, opiraje se ob veliko palico. Žena je jahala tako nizkega oslička, da so se ji noge malone po tleh vlekle. Vse to je polagoma napredovalo: moški ni priganjal osla, osel pa ni silil moža, da bi prenašlo tekal ob njegovi strani svoji usodi naproti.

Dospevši do zidarjev, se je ta skupina ustavila in neznanec jih je vprašal, ali ni med njimi slavnega zdravnika. Kakopak! in tisti, ki se ga je tikalo, je nemudoma prenehal svoj posel, toda zidarsko žlico je obdržal v roki, medtem ko se je predstavljal prišlec. Pozdravljanje med obema osebama je bilo dolgo, vljudno, slovesno in svečano. Drug pred drugim sta stala z resnim obličjem, naravnost uprtim pogledom, enako veličastno se držeč. Nato sta se spustila v velikolepen dvogovor, kakršnega čitaš samo v starih perzijskih rokopisih.

Došlec je prvi poprijel besedo:

»K tebi prihajam kakor škrlanec na klic solnca. Tvoja znanost je velika, to vem. Sveti se enako dnevni zvezdi in njena topla svetloba prešinja prostranstvo. Ne čudi se torej, da sem jaz, nepoznan prebivalec daljnega sela, prišel do tebe, hodeč od rane zore, ves dan. Ali

bil tako dober kakor drugi, t. j. z istim poznavanjem cementa in z isto pametno

* Arabsko: odročna, zapuščena pokrajina; hrib. Med vojno so Francozi imenovali bled mrtvi pas med dvema sovražnima črtama. Op. pr.

moje plačilo je veliko, saj te nazadnje vidim.«

Zdravnik je še vedno držal ometačo v roki in poslušal z veličanstvenim mirom. Odgovoril je s takisto sijajnimi izrazi:

»Hvala, tujec! Tvoje vedenje je plemenito kakor visokega gospoda. Kdo ti ne bi položil pred noge zakladov, ki jih ima? In če ti moja vednost utegne koristiti, uporabi jo kot preskromno poklonstvo, kakršno gre tvojim zaslugam.«

Drugi je nemoteno povzel:

»Bodi zahvaljen za svoje blago srce kakor za svojo spretnost, ki z njo zdraviš bolezní.«

Zdravnik se je takoj odzval:

»Bodi zahvaljen še bolj za radost, ki si mi jo naklonil, vzbudivši v meni misel, da je takšen mož kot ti hodil ure in ure, da bi prišel k meni.«

Medtem ko sta si še naprej izmenoma izražala poklone, sta osel in žena na njem čakala.

Sivček je kedaj pa kedaj stresel dolga ušesa, ne v znamenje ugovora proti tolikeri zgovornosti, temveč enostavno zato, ker je preveč muh brenčalo okoli njega. Ženska pa je bila čisto mirna, kazala ni najmanjše nestrpnosti. Vendar se je vlekel pomenek brez konca, prispodobe so se vrstile za prispodobami.

Naposled sta prešla vendarle na stvar. Inostranec je razložil, da je prišel sveta vprašat vsevednega doktorja zaradi položaja svoje soproge. To je okrutno bolela ena noga, ki je venomer otekala.

»Pokaži mi, žlahtni prijatelj, to bolno nogo«, je rekel lečnik in odločivši nazadnje svojo ometačo, pristopil k bolnici,

da bi se popolnoma prepustil Hipokratovi umetniji.

Z moževo pomočjo in brez nepotrebne obzirnosti je dvignil žensko s sedla in jo položil na tla. Zatem je dolgo ogledoval mesto bolezní.

Ko je zopet dvignil glavo, je s poudarkom izustil:

»Alah bodi zahvaljen! Tvoji koraki so te po sreči privedli k meni. Bolezen, ki jo razodeva ta noga, poznam. S Prerokovo pomočjo jo bom pregnal. Izginila bo ko rosa zjutraj pod solčnimi žarki in tvoja žena bo mogla tedaj teči kakor gazela.«

Nato se je okrenil in brez naglice stopil v svoj šator, odkoder se je vrnil s šibiko fosfora. Vzel je nož in na kamenu razrezal to šibiko na več kock, ki jih je s silno točnostjo izenačil. Opravek je trajal dolgo in ves ta čas ni niti črhnul. Drugi so gledali, seveda tudi brez besedice in polni spoštovanja do zdravnikovega učenega in zbranega obnašanja.

Potlej je prosil štiri može, naj čvrsto primejo žensko, še zmeraj zleknjeno na zemlji. Fosforove kocke je razpostavil po bolni nogi, tankovestno pazeč, da so bile v enaki razdalji druga od druge. Slednjič je vzel vžigalico in zapalil zaporedoma vse fosforove kosce. Bolnico so prekrepro tiščali, da bi se bila otepala. Toda tulila je po mili volji. A kakor hitro je bilo končano, je zbežala naglo nalik gazeli, kot je bil napovedal učeni vrač. Ne vem, ali sta jo mogla kedaj dohiteti mož in osel, ki sta se spustila za njo.

N. K.

Dr. Vlad. Travner

Upepeljevanje mrličev v modernih krematorijih

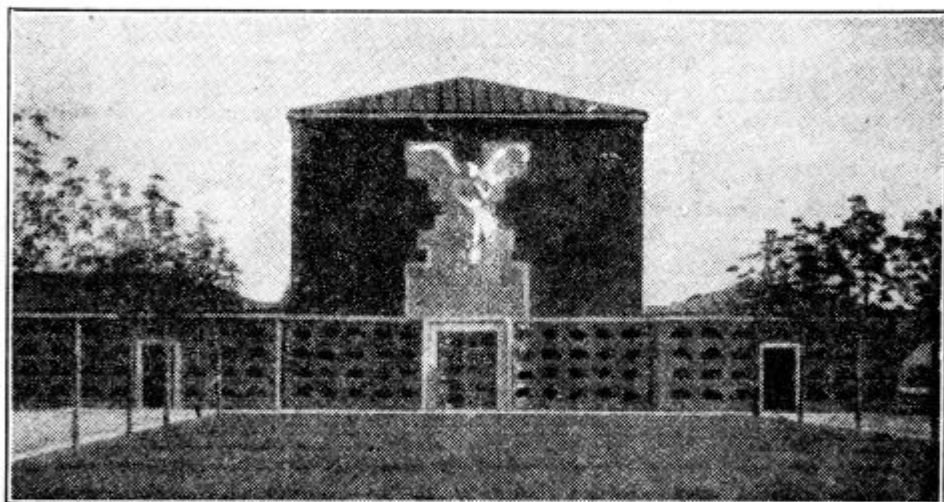
(Nadaljevanje.)

B.) Usoda mrličev v zemlji in v krematoriju.

Najbolj razumemo pomen upepeljevanja mrličev, če ga primerjamo s pokopom iz estetičnih, higienskih in narodno gospodarskih vidikov.

1.) Pokop. Ko človek umre, se pojavijo kmalu na nižje ležečih delih trupla temno - modre mrtvaške lise kot posledica razkrajajoče se krvi, ki pro-

če v grobu ni preveč izdajanje (talne) vode, začne truplo trohniti. Trohnenje obstoji v tem, da se združi kisik iz zraka s tkaninami. Ta proces pa pospešuje voda. Tako nastane toplota, ki povzroči počasno gorenje (oksidacijo). Ker pa obstoji naše telo v veliki meri iz ogljika, dušika, kisika in žvepla, se spremene te snovi zaradi gorenja v kisline, ki odgovarjajo tem elementom.

Drugi krematorij v Kodanju (Frederiksberg), ki je bil otvorjen 7. sept. 1929 kot peti krematorij na Danskem

nica zaradi teže navzdol. To je najzanesljivejši znak smrti. Obenem se telo ohladi in postane trdo (mrtvaška otrplost). To stanje traja po okolnosti daljši ali krajši čas, nakar se začne truplo razkrajati. Zaradi tega se spremeni barva in tvorijo se gnilobni mehurji, iz katerih se izteka tekočina. Truplo začne smrdeti. Pogreb je neodložljiv, ker bi sicer mrlič ogražal svojo okolico.

Ta razkroj se nadaljuje v zemlji. Kako pa se vrši, je odvisno od mnogih okolnosti, predvsem od kakovosti zemlje. Če je zemlja peščena, gramozna ali apnena in pomešana nekoliko z glino, tako da imata (zaradi poroznosti) zrak in pronicajoča voda dostop do trupla in

V taki »idealni zemlji« strohni truplo v letih 7 do 10 do neznatnih ostankov.

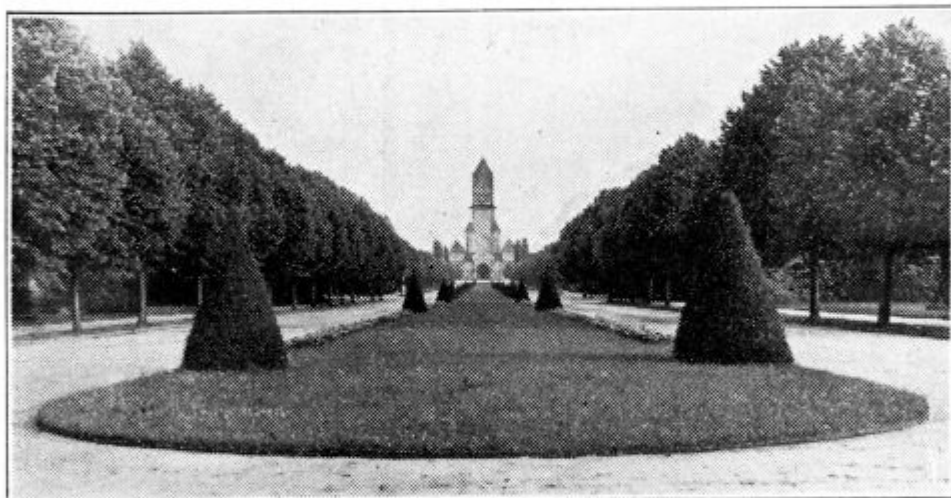
Če pa zrak nima dostopa do trupla, temveč samo voda, n. pr. če so tla ilovnata in če je talna voda visoka, začne truplo gniti. Gnitje povzročajo neznatne, komaj z mikroskopom vidne, ponajveč enostanične klice, ki živijo v vodi, zemlji in v zraku in ki razčlenjujejo tkanine v vedno bolj enostavne oblike. Kemični produkti gnitja so ogljeni vodenec, amonijak in žvepleni vodenec. V obeh primerih — pri trohnenju in gnitju — pomagajo razkrajati trupla številne raznovrstne mušice (n. pr. *Lucilia Cäsar*, *Sarcophagia* i. dr.), molji, ličinka, črvi in hrošči (posebno

tenebrio obscurus), ki se vsele v 8 različnih periodah v truplo, ga glodajo in objedajo. Četudi so te živalice skrajno nečedne, so vendar za nas sreča, ker izvršujejo podzemeljsko sanitetno službo.

Zaradi kakovosti tal, ki odgovarja le izjemoma vsem higieničnim zahtevam, stanja izdanje vode, lege pokopališča, starosti in telesne konstitucije mrliča, bolezni, za katerimi je pokojni umrl, kakovosti obleke in krste in še iz drugih razlogov, pa nastane običajno kombinacija trohnenja in gnitja, ki traja lahko mnogo let, dokler se truplo popolnoma ne razkroji.⁵ Na vsak način je ta dolgotrajni proces razkroja — četudi ga ne vidimo — skrajno neestetičen, o čemer se je lahko prepričal vsak, ki je bil kdaj pri kaki

fagih (kjer se trupla posuše, tako da ostnejo le kosti), so za nas brez praktičnega pomena.

Izbera pripravnega terena za pokopališča je torej važna in težka naloga. Vrh tega ne smejo biti pokopališča niti preblizu, niti predaleč od človeških bivališč. Paziti se mora tudi na smer vetrov, ker uhajajo večkrat plini iz grobov. V tem oziru se je v prejšnjih časih mnogo grešilo. Pokopališča so bila ne glede na kakovost zemlje v neposredni bližini hiš, navadno okoli far-nih cerkva. Posebno nehygienična je bila navada, pokopavati trupla cerkvenih in posvetnih velikašev, dobrotnikov cerkve in drugih odličnejših oseb v cerkvenih kriptah ali celo v cerkvah samih. Ta razvada se je udomačila v 4. stoletju in se je — celo kljub prote-

Krematorij v Draždanih

ekshumaciji. Obenem žali čuvstva pi-etete do pokojnih.

Če je zemlja presuha, trupla okamene ali mumificirajo. Taki primeri so pogosti n. pr. v Dalmaciji, redkejši pri nas. Če pa obstoji zemlja iz težke in mastne ilovice in če je izdanja voda visoka, postane truplo — zaradi odcepitve maščobne kisline — slizko, tako da sliči milu. Taka trupla se ohranijo lahko mnogo sto- in tisočletij, kar dokazujejo n. pr. ostanki pračloveka. Umetno ohranjevanje trupel kakor balzamiranje ali shranjevanje v sarko-

5 Še nevarnejša je navada pravoslavne cerkve, ki izpostavlja trupla škofov (epar-hov) v cerkvah, da jim verniki poljub-ljajo roke.

stom nekaterih cerkvenih sinod — ohranila do sredi 18. stoletja. Deloma obstoji še sedaj (n. pr. za papeže, škofo i. dr.).⁶ Četudi so se te razmere v teku

6 Kakor vsako materielno bitje je tudi naše telo podvrženo zakonu večnega kro-gotoka. Oglenec in vodenec, ki nastaneta zaradi trohnobe in gnilobe, se spojita s ki-slikom iz zraka in izpuhtita iz zemlje kot apnenčeva kislina in vodena para. Dušik in žveplo pa se spojita pod vplivom bak-terij s kovinami in dasta salpetrove oziroma žveplenaste soli. Te soli in del vode vsrkava zemlja. Ogljenčevo kislino, vodo in soli po potrebujejo rastline za hrano, ki jih vsrkavajo in jih pod vplivom solnčnih žarkov pretvarjajo v škrob, maščobo in beljakovino. Rastline po so zopet hrana ži-valstvu in človeku. Celokupni živi svet

časa znatno zboljšale, so pokopališča, ki ne odgovarjajo higieničnim in estetičnim zahtevam, pogosta, posebno na deželi. Zelo mučen vtis napravijo zanemarjena in zapuščena pokopališča, ki jih vidimo često tudi pri nas. Večkrat se grobovi več ne poznajo, na pokopališčih se pase živina itd. Znani so tudi primeri, da so ležale človeške kosti na prostem in da so po njih hodili ljudje, jih glodali psi itd.

Bojazen, da utegnejo pokopališča okužiti okolico, je često pretirana. Pod normalnimi razmerami o kaki resni infekcijski nevarnosti ni govora. Vendar ne moremo možnosti okužitve popolnoma izključiti. Razni znanstveniki, kakor Selmi (Bologna), Brieger (Berlin) i. dr. so ugotovili, da se ohranijo bacili kuge, kolere, vraničnega prisada in tuberkuloze v zemlji več let. Tudi bacil tifusa ostane v grobu virulenten do 85 dni. Te bacile in strupene snovi, ki se tvorijo pri gnitju, more zanesti izdanka voda več metrov iz grobov. To je posebno nevarno, če leže pokopališča višje kot človeška bivališča, ker se utegne tako pitna voda onesnažiti ali zastrupiti, kar so ugotovili n. pr. na Dunaju. Nadalje so natančne preiskave dognale, da je ob času večjih epidemij umrljivost v hišah poleg pokopališč znatnejša kakor v oddaljenih. Tudi moramo upoštevati elementarne sile, posebno povodnji (hudournike), ki večkrat razkopljejo grobove in raznesejo trupla pokojnih. Taki primeri ne zalijo samo pietete, temveč morejo povzročiti tudi nevarne epidemije. Slednjič ne smemo prezreti strašne usode tistih, ki so bili pokopani navidezno mrtvi, četudi so taki primeri redki.

Še pomembnejše je gospodarsko vprašanje. Pokopališča velikih mest zavzamejo ogromne in dragocene ploskve, ki bi se dale bolje uporabiti za stavbe, nasade itd. To je iz higieničnih in estetičnih vzrokov nemogoče, dokler trupla (v teku desetletij) ne razpadejo. Tako omejujejo in otežkujejo pokopališča razvoj mest in industrijskih krajev. Zato jih obidejo in obzidajo razvijajoča se mesta, četudi so bila prvotno daleč na periferiji. To dokazujejo — da navedem od mnogo tisoč le par znanih vzgledov — pokopališče pri Sv. Krištofu v Ljubljani, staro

tvori torej celoto, kjer ima vsaka živ svojo posebno nalogo. Ta proces se izvrši tudi pri upepelitvi, kjer se ohranijo le ostanki kosti.

mestno pokopališče v Mariboru in pokopališče v Novem mestu. Ta usoda preti čez par desetletij tudi novejšim napravam n. pr. pokopališču pri Sv. Križu v Ljubljani. Vzdrževanje pokopališča stane nadalje mnogo denarja. Treba je skrbeti za grobove, poti, nasade, stavbe itd. Tudi so na pokopališčih često dragoceni in umetniški spomeniki, ki so izpostavljeni vsem vremenskim in elementarnim neprilikam. Slednjič omenim še možnost, da oskrbnijo in oropajo zločinci grobove, posebno, kjer pričakujejo dragocenosti (nakit itd.).

(Dalje)

Za ptičice

Tajnica francoske Lige za varstvo ptic obžaluje, da gine toliko njenih malih zaščitencev. Niti lastavicam ljudje ne prizanašajo. Vsako leto se jih manj vrne. V južni Franciji so pred vojno v dveh okrajih pokrajine Gironde polovili ali pobili ob odhodu po več sto tisoč teh ptičic. Pod imenom strnadov se prodajajo cele rešte taščic, penic, lastavk in premnogih drugih žužkojedov zvonkega grla, ki jih najprej oskubejo, potem pa jim posekajo nožice in kljun, da se ognejo zakoniti kazni. Med nadaljnjimi vzroki za prepadanje teh nežnih, zaupnih, prikupnih in koristnih kralcev vidi gospa A. Feuillée-Billot tudi prah in dim iz tovarnic, vrtno karabinke, ki služijo otrokom in mladeničem za igrače; telegrafsko žico in svetilnike. Ptiči se usmerijo proti luči v majaku ter do popolne upehanosti po ure in ure frfotajo za kretajočimi se žarki projektorja; potlej popadajo na strehe ali polja in postanejo lahek plen mačkam, vranam in osobito ljudem. Stanovanje v bližini stolpa svetilnika pomeni potakem pravi vir dohodkov. Tudi če je svetilnik na otoku, je čuvajev posel lahko prav dobičkonosen.

Na Nizozemskem so pri velikem stolpu svetilnika na otoku Terschellingu (izgovori: Ters-helling), enem izmed najbolj morilskih, postavili gredi pod poljem svetlih pramenov in nad njim, tako da ptiči ne prestrežajo svetlobe žarometov. Uspehi so bili tako zadovoljivi, da so naredili Angleži isto stvar na otoku Wightu.

B. Berko

V Poznaniu

Beleške s potovanja

Kromistična vrsta se pretrga. Nekoliko splošnih vtiskov in beležk.

Tuje mesto je najprej kakor tuja ženska: skrivnostno, z čdo ve kakimi prikritimi presenečenji. Največji čar imajo prve ure. To so ure prvega spoznavanja — ure, ki so po navadi najmanj banalne.

vo mesto onkraj Warte. Tam stoji najlepši, najzanimivejši del Poznania. Ko izstopiš na postaji in se odpelješ mimo moderne, najnovejše poznanjske četrti z velesejmskimi palačami v mestno osrčje, te Poznanj preseneti. Krasno mesto. Častitljive hiše. Mogočen ratusz (Rathaus, mestna hiša) v renesančnem

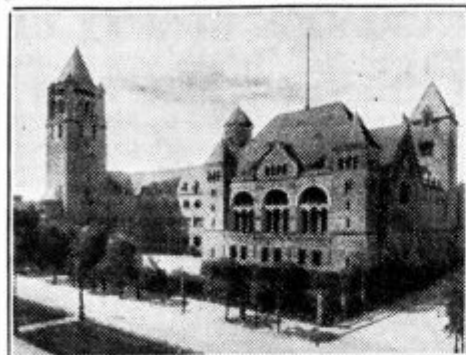

Trg svobode

Poznanj je po številu prebivalstva četrti med poljskimi mesti (247.000 prebivalcev). Kakor vsa mesta na ravnicah, je težko pregleden. Moraš se povzpeti na visoki zvonik ali se dvigniti v zrak, da vidiš celoto. V ulicah se človek izgublja kakor v zapletenih dvoranih velikega gradu. Če stopiš preko Warte na periferijo Poznania, k stari katedrali, stojiš na prvotnih tleh starega mesta. Tu je po starodavnem izročilu Mieczysław I. osnoval prvo poljsko škofijo. Zgodovinarji navajajo l. 965. kot začetek Poznania. V 13. stoletju so staro mesto podrlj Tataři in vojvoda Przemysław I. je postavil no-

slogu 16. stoletja, delo Giovanna di Quadro; danes kajpak restavriran (Mestne hiše so na Poljskem prav kakor v Italiji po večini reprezentativne stavbe. Razodevajo okus. Videti je, da se taka vprašanja nekoč niso odločevala z mehanično večino glasov. Italijanska arhitektura na Poljskem ni nič manj redka kot romanizmi v poljskem jeziku.) V nekaterih ulicah se živo spominjaš nemških mest. Tu je bilo križišče vplivov. In zdi se, da je vsa Poljska tako križišče, v čemer deli usodo vseh slovanskih narodov. Vedno smo bili križišče.

Poznanj leži na nekdanjih vročih tleh nemško-poljske nacionalne borbe. Pruska mentaliteta se je spoprijela z žilavo slovansko naravo. Že v 13. stoletju se je začel na poznanjskih tleh boj proti nemštvu, ki je z ognjem in me-

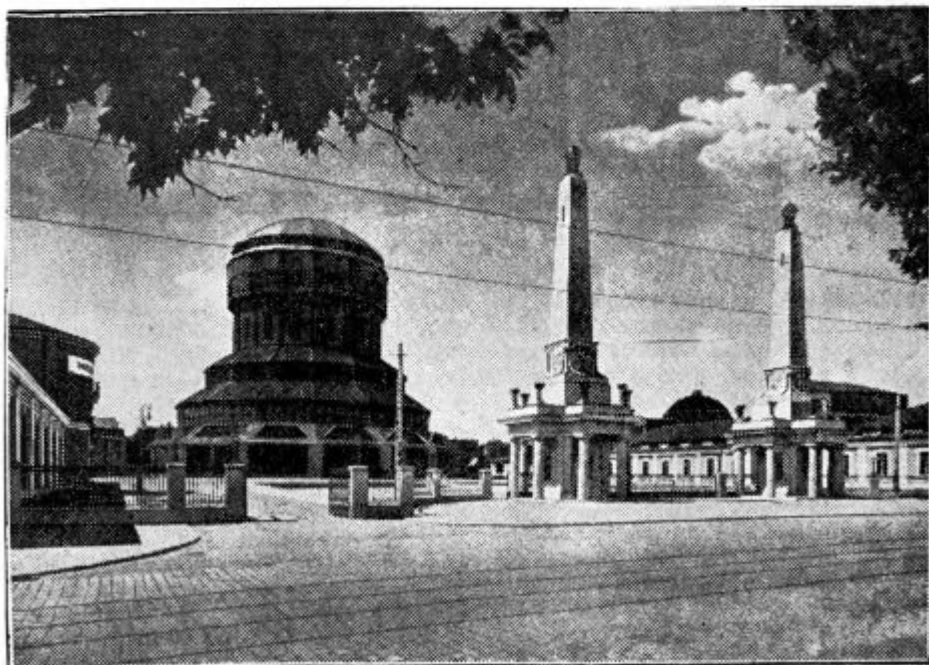
Bivši Viljmov grad

čem pritiskalo Slované ob Baltiku, ob Warti, ob Sprevi, ob Labi. S tem živim gradivom, ki ga je asimiliralo v stoletjih in ki ga ni zabrisalo niti v neposredni okolici Berlina (Nowawes), si je nemštvo zgnelo pruski tip, ki je danes najtrdnjši stebel velikonemške ideologije. V Poznanju stoji krasna palača »Komisje kolonizacijske«, nekdanje pruske kolonizacijske komisije, ki je razlatala stotine poljskih posestev

in pregnala fisoče Poljakov z rodné grude. Danes je v tem poslopju medicinska fakulteta poznanjske poljske univerze. Od žilave borbe za biti ali ne biti so ostali samo spomini; preko »Trotzburga« pruskega velenemštva poganja bujno poljsko življenje, raste narod, ki hoče živeti, — raste kakor trava nad razvalinami, maščevalen samo po svoji trdni volji, da se uveljavi, da ne da zakrneti nobeni svoji sili, ki najde tu ugodna tla. Zato je največja poljska osveta nad Prusi — napredek, silen zalet in razmah Poznanja po svetovni vojni. Danes je to najbolj poljsko mesto, ker je najbolj čisto: več ko 90% prebivalcev je Poljakov, nemščino slišiš manj ko v Ljubljani, vsekakor manj ko v Mariboru; Židom delajo vse mogoče ovire, da se v tem mestu poljske delavnosti in volje do nacionalne čistosti, ne oprimejo tal. Nekaj pruskega je ostalo v velikopoljskem značaju, a to, kar je pruskega, je pozitivno. Točnost, red, disciplina, dejavnost, delo. Poznanj je danes centrala poljskega gospodarstva: to je njegova usodna vloga v novi poljski republiki. A kdo je sposobnejši od njega?!

*

V stari katedrali občutiš usodo poljskega naroda, ki od neznanega veka biva na istih tleh, raste iz močvirnih

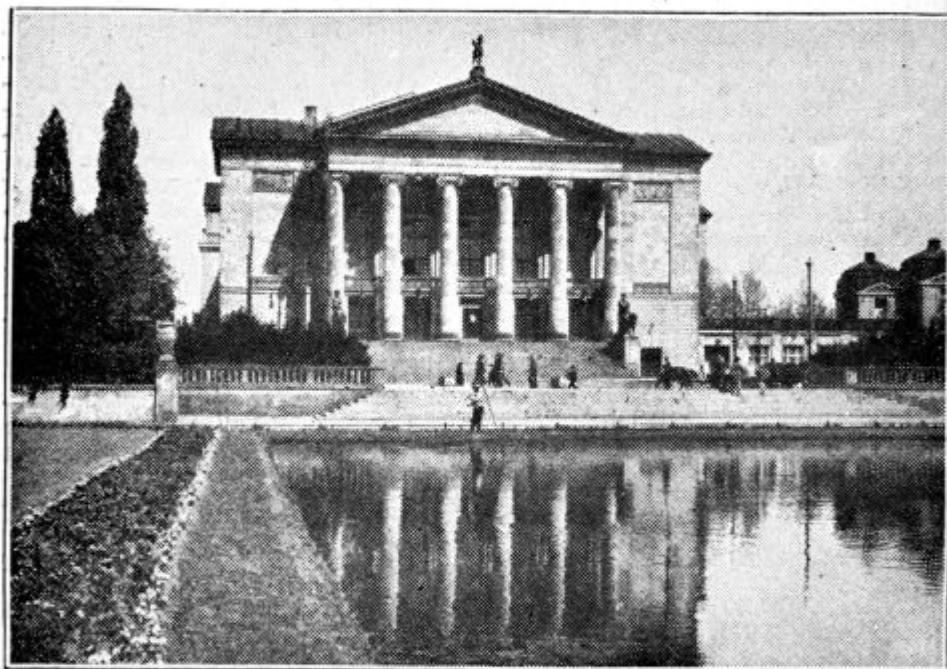
Narodno gledališče

ravníc kakor ločje, trepeče v vrtincih zgodovine, maje se, ali se ne izkoreni. Nad vodami in ločjem vedno bedi neka skrivnostna sila. Zdaj jo imenujejo Mati božja čenstohovska, zdaj kako drugače. Toda narod raste, živi, pada in vstaja pokonci.

Ta usoda je obeležena v stari poznanjski katedrali, tej veličastni stavbi, ki predstavlja arhitektonsko zmes različnih stilov od najgloblje romanske osnove preko gotične do baročne. Zmes — biti zmes, a vendar nenehoma rasti iz prastarih tal, to je poljska uso-

davnine veje s teh mrzlih sten, ki jih je ozlatila jutranja zarja Poljske. Blizu nadškofijske palače (tu biva poljski primas kardinal Hlond) vstaja spomenik renesančnemu poetu Kochanowskemu, ki so ga Poljaki postavili na cerkvenih tleh kot svoj »veto« zoper prusko tiranijo. In je stal in ostal, da ga je obsinilo solnce svobode.

V poznanjskem gledališču je dal Wilhelm II. vzdati ploščo z napisom, da se tu ne bo nikdar slišala druga bese-

Vhod na velesejem

da. Ni li tudi poljski jezik zmes različnih jezikov na prastari slovanski osnovi; ali niso gradovi kraljev in poljske šlahte imeli po vsem zapadnem svetu črpalke, ki so venomer sesale tuje vplive, da jih potem predelajo na lastnih tleh, prilagodijo horizontalni liniji poljske ravni in uberejo na melanholično-veselo ravninsko dušo poljskega naroda, večno majavega kašipota civilizacije na pragu neskončne Evrazije?

V tej katedrali, pred katero so nekoč peketal konji tatarskih tolp, počivajo kosti utemeljitelja Poljske Mieczysława in ostanki Boleslava Hrabrega; tu je znameniti Canavesijev spomenik rodbine Górkih. Nedoločen dih poljske

da kot nemška. Danes lahko na holandskih tleh premišljuje o obupni zastarelosti preroškega nagiba. Ni za naše čase. Bil sem v njegovem gradu, ki ga je zgradil v letih 1900—1910 in potrošil zanj 18 milijonov zlatih mark. Grad je razkošno opremljen. Izzivalne nemške slike so nadomestila dela poljskih umetnikov in darovi iz poljskih gradov. V prestolni dvorani stoji na starem mestu cesarjev sedež, za njim pa vstaja velika slika — Pilsudskega. Skozi krasne vitrine se lijejo sopečni žarki; veselo je v tej dvorani in vendar — sic transit gloria mundi... So dnevi, ko dvorane zopet ožive, prezident poljske republike prireja recepci-

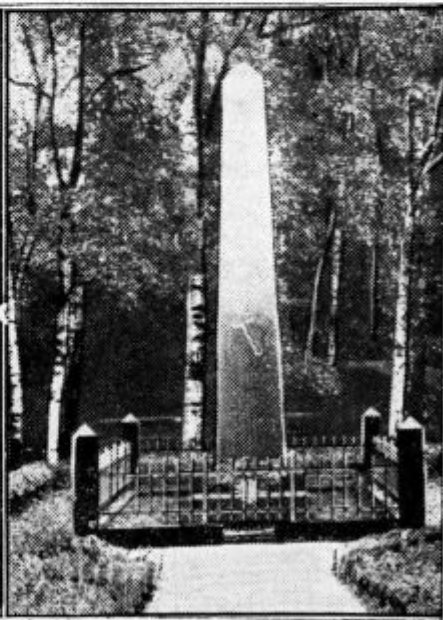
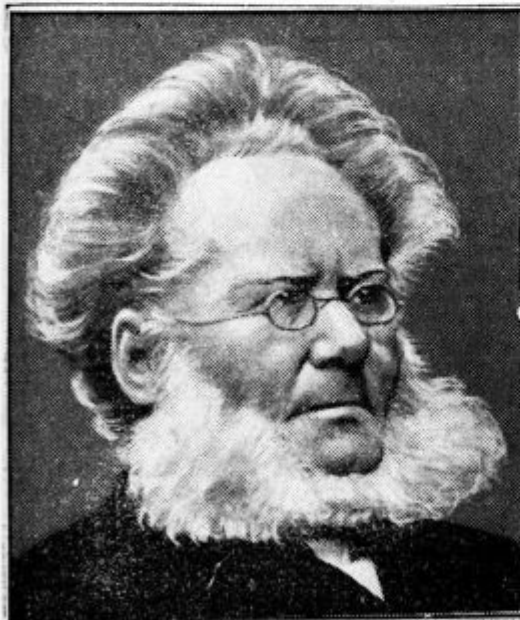
je in plebejske noge drsajo po bleščečih parketih. Malo let, pa toliko zgodovine! A v veži pred vhodom v dvorano opozarjajo posetnika na staro sliko — portretni rodovnik poljskih kraljev. Del poslopja rabi danes poljski univerzi.

Poznanjce odlikuje to, kar imajo povsod obmejni prebivalci: čut za strogo nacionalno ločevanje, neko pretiravanje vrednot, ki so njim samim drage in potrebne, večja vera v narodno bodočnost in nasproti prijateljem široko, velikodušno srce, ki tu nekako odkuplja in pozablja imperativ svoje mržnje. Zato ni bilo nikjer na Poljskem toliko presrčnosti in iskrenih stikov z nami kot baš v Poznanju, poljski trdnjavi na meji pruskega imperializma. Vse, kar imajo, so nam pokazali brez bahavosti in prisiljenega ponosa; ne, nismo si utegnili ogledati vsega, a to, kar smo videli, je pričevalo o močni kulturotvorni volji, o smotni obnovi in prenovi naroda v vseh njegovih organi-

ni delih tja do talnih korenin. Velesem je kazal po krizi prizadeto, a nezlomljeno, rastočo, od latentne sile zemlje in ljudi prepojeno poljsko gospodarstvo; njih znanstveni in kulturni zavodi, zoološki in botanični vrt, ki na Poljskem nimata enakega, mestne naprave, civilizacijske uredbe — vse je imelo na sebi odsev te močne poljske volje: živeti, tvoriti, ostati — ne se zopet izročiti razkroju, anarhiji, delitvi, — in nikakor ne: Poljska se mora držati za vsako ceno, vsem nasprotnikom v kijub!

Večer, ko smo napolnili vlak, da se odpeljemo na poljsko morje, je bil malce sentimentalen, rodoljubarski, s petjem, s cveticami, s tisto slovansko ganjenostjo, ki med drugimi sorodnimi narodi bržčas ni mogoča. To naše bratstvo je naša svojska zadeva. Zapustili smo Poznanj z majhno nostalgijo in tihim pričakovanjem severa — neglenih skrivnostnih daljav Vzhodnega morja.

25letnica smrti največjega norveškega dramatika

Pred 25imi leti (23. maja 1906) je umrl največji norveški dramatik Henrik Ibsen (rojen 20. marca 1828). Njegove drame, med katerimi je cela vrsta borbenih del, so svoje čase zelo vznemirjale evropsko javnost in so povzročile v nekaterih srednjeevropskih državah viharje odobravanja in protestov. V stilnem pogledu je razvijal Ibsen svoje drame od romantike in realizma v simbolno smer. — Na desni pesnikov grob v Oslou.

DNEVA NE POVE NOBENA PRATKA

Viktor Dyk

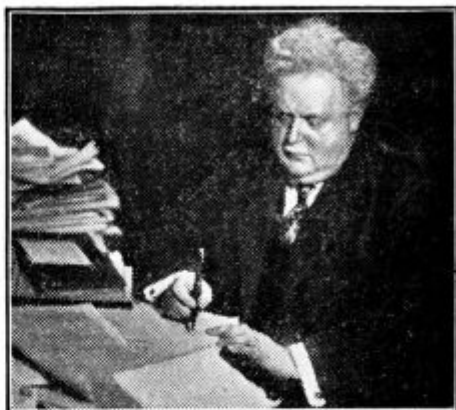
14. maja je na Lopudu zadela kap Viktorja Dyka, češkega pesnika, politika in novinarja, ki je igral znamenito vlogo v življenju svojega naroda in države.

Viktor Dyk, ki je umrl v 55. letu, je rodom iz šopke pri Mjelnjiku, iz kraja, kjer je češki narodni element ogražal germanstvo. Svoje pesniško delo je začel pred 20 leti z več krasnimi knjigami, kojih energični, zajedljivo-sarkastični in lahki ton in originalna raba besed sta opozorila na pesnika vso literarno javnost. Veliko pozornost je zbujalo tudi pesnikovo dramatsko delo, kjer je imel Dyk na krasen način npremotrivati aktualna vprašanja češke prošlosti in sedanjosti, ne da bi s tem oskrnil literarno vrednost svojih del. Med najboljša dela češkega slovstva spadajo njegove pesniške zbirke: A porta inferi, Ljubica sedmih razbojnikov, njegove vojne pesmi, dramska igra »Andrej in zmaj« kakor tudi roman mlade češke generacije iz devetdesetih let prošlega stolletja »Hackenschmiedov kraj«.

Osebnost iskrnost in energija sta privedli Viktorja Dyka v javno življenje najprej kot novinarja pozneje tudi kot politika. Pred vojno je bil eden glavnih sotrudnikov praškega lista »Samostatnost«, ki je v dobi češke pozitivistične politike, edinega branilca starega češkega državno-pravnega programa vzdržal na osamljenem

stališču, da češke dežele niso izgubile svoje samostojnosti.

Viktor Dyk je bil pred vojno eden izmed redkih Čehov, ki so propovedovali nepo-

Viktor Dyk

mirljiv boj proti Avstriji. Zaradi tega je bil za časa vojne zaprt med prvimi in iz ječe so ga izpustili šele kratko pred osvobojenjem Českoslovaške. Po prevratu se je vrge v intenzivno politično življenje in v vrstah narodne demokratske stranke je bil tudi izvoljen za poslanca ter ostal to do svoje smrti. Umrl je kot senator.

Na parlamentarni tribuni in v »Nar. Listy«, kojih sotrudnik je postal že med vojno, je vedno branil načela brezkompro-

RAZVOJ LETALSTVA

V noči 26. avgusta l. 1783. je spravl profesor Charles svoj poizkusni balon na Martovo polje. Bal se je, da ne bi ljudska radovednost napotovala poletu ali ga celo preprečila.

Drugi dan se je zbralo velikansko število ljudi. Baje jih je bilo okoli sto tiso. Njih zvedavost in napetost nista bili nič manjši kakor pri množicah naših dni. Več polbovojaštva je moralo skrbeti za red in mir. Pozno popoldne je bil balon napihnjen. Razburjenost gledalcev je dosegla višek.

Ob 5. je zagrmel strel iz topa. Sto tisoč src je zastalo. Oči vseh so se uprle na balon, ki se je brzo vzdignil iz srede ogromne množice.

misnega nacionalizma ter ostal zvest svojim mladostnim nazorom. Zato je bil pogosto v sporih s češko uradno politiko, ki je zastopala načelo, da je bolje čim hitrejši sporazum z Nemci in da je potrebno prijateljstvo obeh narodov. V tem pogledu je bil Dyk največji dvomljivec, čeprav je priporočal absolutno spoštovanje političnih pravic manjšin. Branil je stališče, da mora biti Češkoslovaška nacionalna država. Zaradi svojega ostrega peresa je prihajal v konflikt z neskončno vrsto političnih nasprotnikov. Ironiziral je, dajal nasvete, jih prejemal, vedno pa se je boril z odprtim vezirjem. Spoštovali so ga tudi nasprotniki.

Bogastvo v Severni Ameriki

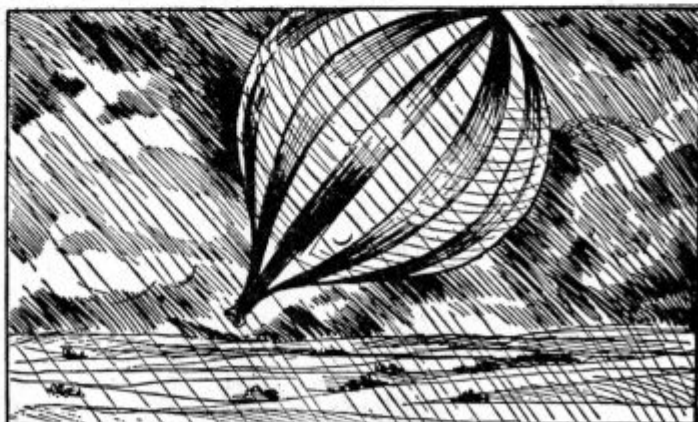
Finančno ministrstvo v Washingtonu je priobčilo posnetek izjav glede davka na dohodke in ugotovilo te-le številke: 504 osebe v Uniji imajo 1 milijon dolarjev ali več dohodkov; 231 med 1 mil. in 1.5; 122 med 1.5 in 2 milijona dolarjev; 66 med 2 in 3 mil.; 32 med 4 in 5 mil.; samo 36 oseb služi na leto nad 5 milijonov dolarjev, to je nad 282 milijonov dinarjev. Davki na dohodke so lani znašali: za družbe 112,790.000.000 dolarjev, za posameznike 28,763.000.000. V primeri s prejšnjim letom izkazujeta zadnji dve številki upadek za 70 milijonov dolarjev.

Veliki angleški filozof

John Stuart Mill, čigar 125letnico rojstva (20. maja) je praznoval kulturni svet. Njegova filozofija temelji na čistem izkustvu, indukcija njegove gospodarske teorije pa predstavlja višek liberalnega sistema klasične šole. Umrl je 8. maja 1873 v Avignonu

SLIKI IN BESEDI

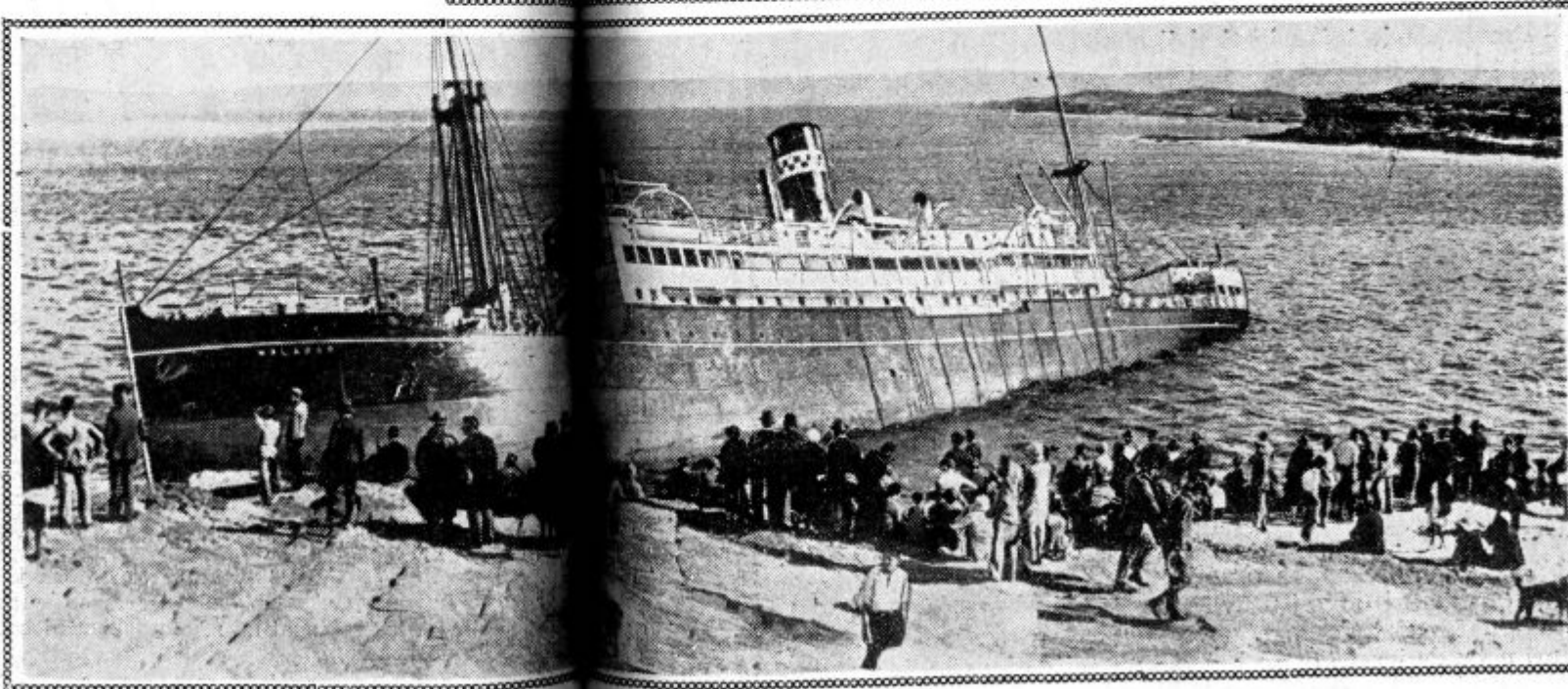

Lahkotno je plaval kvišku, a kmalu ga je zajela ploha. Vendar pa ni bilo opaziti, ali ga to kaj oviralo. Tudi gledalci se niso zmenili za naliv. Nenavadni dogodek, čigar žrte so bili, jih je priklepal na mestu, dokler ni balon izginil v oblakih. Mnoge izmed njih je premočilo do kože.

SLIKE IZ ŽIVLJENJA IN SVETA

V gornji vrsti (levo): Zamane Vork, hči abesinskega cesarja, se poroči z Ras Hailovom, mogočnim abesinskim knezom, čigar dežela bo odslej v tesnejši zvezi z Abesinijo. (Desno): Danska baronica Hasselbach na svojem konju »Charette«, oba dobro znana v mednarodnem jahalnem svetu. — Kegljanje je na Angleškem odličan sport. Sezono otvori vsako leto sam londonski župan ali pa kakšen minister. Slika kaže slavnostno otvoritev v Hyde parku po ministru Landsburgu. — V spodnji vrsti: Sovjetska vlada je izdala ukaz da morajo postati vsi Rusi alfabeti. Na sliki vidimo odrasle Ruse na šolskih klopek. — Veliki parnik »Malabar« je zadel ob avstralskem obrežju na skrite čeri. Potniki so se mogli pravočasno rešiti.

KRIVDA ELIJA PILONA

Spisal Ivan Podržaj

Roman

31. nadaljevanje

— Rekel sem, da si me mogla spoznati do dna in lahko bi vedela, da sem človek, ki ne bi prikrival resnice, da prelomi z ljubeznijo, ki jo je zavrgel.

— Besede! je zamahnila z roko. Sam si rekel, da čutiš nekaj težkega. Nekaj, kar mora priti!

— Ali ni mar prišlo? Ali ni vse to, kar je nocoj med nama, nekaj težkega?

— Nisem pričakovala.

— Bodi pravična!

— Ves večer mi očitaš krivičnost. Če ni bil nihče pri tebi, kako je prišla ta opazka v knjigo? Z včerajšnjim datumom? In kdo je ta ženska?

— Z isto pravico bi te smel vprašati jaz, kako je prišla prav ta knjiga v tvojo roko, pa to me ne zanima.

— Srečen slučaj.

— Da, zares srečen! je pripomnil podsmešno.

— Torej?

— Ženska, ki je podpisana v knjigi, je tujka in je odpotovala.

— Kaj se pravi to?

— Da je poštena, ker je vrnila knjigo.

— Tudi jaz ti jih vrnem, ko odpotujem.

— Marija?

— Praviš, da je tujka in ti si ji posodil knjigo?

Eliju ni bilo prijetno, da je moral lagati.

— Slučaj. In celo srečen, kakor si rekla.

— Ne šali se, če ti je do resnice. Kaj je ta ženska in kako si jo spoznal? Je mlada?

— Pevka, ki se je ustavila na potovanju v Mestu pod gradom. Simpatična, poročena in mati.

— Zelo simpatična?

— Zelo, če hočeš! ji je pogledal v žareče oči.

— Ali je mlada?

— Tvojih let... mislim, je pridejal z nasmehom.

— Mojih let?

— Tako sodim. Po vnanjosti.

— Kje si se seznanil z njo?

— V baru.

— Častitam! se je glasno zasmejala.

Podsmeš, ki je spremljal to besedo, je zbudil v Eliju čuvstvo ogorčenja. S kakšno pravico smemo obsojati človeka, ki ga ne poznamo? Če še dobra sodba o soljudeh, ki živimo z njimi in mislimo, da jih poznamo, ni dovolj pravična, ali ni potem obsodba onih, ki so nam tuji, naravnost podlost, nevredna človeškega spoznanja? Že je bil odprl usta, da izreče ostro besedo, pa se je obvladal in rekel mirno:

— Bilo bi zaman govoriti o belih vranah.

— V črnem baru, ga je prehitela. Ne morem zabraniti tvoji misli, te moči nimam, toda prepovedujem ti govoriti v moji prisotnosti o nočnih ženskah.

— Sicer je dama, ki govoriš o njej, poštena, vendar sprejemem tvoj predlog.

— Predlog? Nisem navajena predlagati. Tudi prositi ne.

Njene doslej tako hladne oči so se zaiskrile v ognju ženske, svestne svoje nadmoči nad moškim, ki jo ljubi. Že njen glas je bil tako čudovito ostrunjen, da je bil Elij mahoma spet zazankan v njeno zenskost. Stopil je k njej in rekel s hotljivo drhtečim glasom:

— Samo ukaži in zgodilo se bo!

Njeni drobni, beli prsti so se igrali s plamtečo pentljo na valu-jočih prsih.

— Marija! se je spustil pred njo na kolena.

Molčala je.

Sklonil se je do tal in ji poljubljal gležnje, meča — vzgor, vzniz — in šepetal njeno ime s pobožnostjo vernika, ki čuti svete relikvije v pričakovanju čudeža.

— Hladno je v sobi, je mela z rokama in pričela mencati.

Elij ni hotel slišati.

— Naloži! je velela.

— Takoj, draga! je vstal, jo prijel za roki in jo hotel pritisniti nase.

— Zakaj ne ubogaš? ga je ošinila z očitajočim pogledom.

Elij je šel in zakuril v peči.

— Samo ukaži, si rekel.

— In zgodilo se bo! jo je naglo poljubil na čelo.

— Le počasi! Daj mi to knjigo! je pokazala na stol.

— Čemu ti bo? je stopil po knjigo.

Vzela je knjigo in mu ostro pogledala v oči:

— Podari mi to knjigo!

— Tvoja je, draga.

Občutek velikega zadovoljstva ji je razširil oči in ustne so ji za-drhtele v nasladnem smehljaju.

— Ti ne bo žal? je stopila k peči.

— Zakaj bi mi bilo žal?

— Pridi sem! je rekla z mehkim glasom.

Ko je stal pred njo, je pokazala na peč in velela:

— Odpri vratca!

Elij je okleval. Slutil je, kaj namerava. Ni mu bilo za knjigo, ki ni bila več njegova. Nekaj grozljivega se je zganilo v njegovi duši.

— Odpri!

Okorelo se je nagnil in odprl vratca.

— Stori svojo dolžnost! mu je stisnila knjigo v roko.

Elij je stal nem in trd.

— Dovolj! je siknila z glasom, ki je razodeval več nego jezo. Oči so ji švigale kakor ostrupljene. Vsa je drhtela. Z naglimi koraki je šla k zofi in se divje vrgla nanjo. Ihteč plač se je mešal z nervoznim ječanjem.

Elij se ni premaknil. Kri mu je šinila v glavo in srce mu je zatrepalo v gnevu. Vse bi žrtvoval zanjo, toda njena zahteva, da vrže v ogenj nedolžno knjigo, se mu je videla tako zlo miselna, da se je uprl

izpolnitvi tega ukaza zadnji ostanek njegove volje. Kar je zahtevala, ni bila več njena muha ali trma ali karkoli v zvezi z ljubeznijo. Če ga je hotela preizkusiti, ni bilo treba, da ga poniža v lastnih očeh. In slednjič bi se itak nič ne spremenilo v njeno korist. Več in bolj je ne more ljubiti. Samo zločin bi še mogel povečati to ljubezen in potem — bi bil konec. Z mračno bolestjo je zastrmel vanjo. Glava ji je bila vtisnjena v blazinico, ki jo je krčevito objemala z desnico, da so se komaj videli njeni valoviti lasje, z levico pa je plahutala nalik ptici z zlomljenim krilom. Ihtela je in zdaj pa zdaj globoko vzdihnila. Zasmilila se mu je. Ne iz usmiljenja. Iz ljubezni, čiste, nesebične ljubezni.

— Saj ni nič hudega, dragica, je stopil k zofi, se sklonil in jo poljubil na razgaljeno ramo.

Odmaknila se je in ihtela dalje.

— Ne bodi vendar otročja, je sedel na zofo in ji ljubkal levico. Čez nekaj trenutkov je opazil, kako ga je pogledala skozi tenčico orošenih trepalnic.

— Marija, bodi dobra! Tako malo sva skupaj, jo je tolažil s prosečim glasom.

Privzdignila je glavo in odprla zasolzene oči.

— Da, tako malo, draga, se je sklonil, da jo poljubi na čelo.

— In še to ti je preveč! je zakrila glavo z blazinico in znova zahtela.

— Vem, da ne misliš zares, ko vendar veš, kako brezmejno te imam rad, ji je stisnil levico in jo poljubil na goli komolec.

— Besede!

— Besede, žive in vroče, iskre neugasljivega ognja! jo je objel okoli pasu in njegove ustnice so se vsesale v njeno dehteče odelo.

Iznenada se je dvignila, sedla poleg njega in rekla z visokim glasom:

— In ti je več do knjige, omadeževane z opazkami ženske...

Strasten poljub ji je zaprl usta. Nato je skočil Elij pokonci, zagrabil knjigo in jo vrgel v peč.

— Tako! je planil k njej, ki je bila med tem vstala. In zdaj...

Ni utegnil izgovoriti. Objela ga je in mu vrnila poljub. Tesno objeta sta sedla na vznožje zofe, ko je zdajci pozvonilo na vratih stanovanja.

— Bože moj! Nemogoče! Koliko je ura? se je prestrašeno začudila.

— Devet bo.

— Pojdi in odpri! je stopila k oknu. Pojdi hitro!

Elij je stopil iz stanovanja in odklenil duri. V odsvitu cestne svetiljke je videl pred seboj mlajšega moža s srebrnim trakom na čepici, ki je vprašal po njem in mu izročil tenko pismo. Že prej ob pogledu na čepico hotelskega uslužbenca je bil slutil, da je prišel mož po Marynem naročilu, ko pa je slišal, da mora odgovoriti na pismo, ga je obšel silno neprijeten občutek. Komaj se je Marija malce umirila, že je tu nova zarota! V naglici je zaprl duri, postal trenutek v veži in naročil uslužbencu, da pride čimprej. Na vsebino pisma ni niti pomislil. Naglo je vtaknil pismo pod slamnico pred vrati, kajti navzlic zmedenosti, ki je bila obremenila njegove misli, se je zavedal, da je pismo namenjeno izključno le njemu. In res, komaj je stopil v sobo, že ga je vprašala Marija:

— Kdo je bil?

Njen glas je bil nemiren in njeno obličje je imelo skoro jezen izraz. Nič več ni bilo na njem one miline in zadovoljstva, ki ju je bil pričaral nanj sežig knjige.

— V službo moram, je rekel Elij s prisiljeno nejevoljo in nehote položil roko na srce.

— Danes je vendar praznik! se je začudila in takoj pristavila: če je le res...

Elij se je medlo nasmehnil:

— Žal mi je, da dvomiš...

Stala je pred njim s široko odprtimi očmi in on se je držal popolnoma mirno.

— Ne, dragi, saj ne dvomim, je rekla zdajci z otožnim glasom in njene oči so se žalostno uprle vanj.

Eliju je bilo težko, da jo mora varati. Ta zavest ga je težila bolj nego misel, da se morata razstati. Vedel je, da mu bo prej verjela, če reče, da mora v službo... sicer pa ni niti razmišljal, kako naj se izgovori pred njo. Laž, ki jo je bil izrekel, mu je planila sama z jezika.

— Kdo ve, kdaj bova spet skupaj, je vzdihnila in položila glavo na njegovo ramo.

— Kadar hočeš... in za zmerom, če hočeš! jo je objel in ji poljubljal gladke, črne lase.

— Ah! je kriknila in se stresla.

Elij je čutil, kako je zaplala v njej kri in le s težavo se je držal pokonci, tako se ga je oklenila z vso mlado močjo svojega bujnega telesa.

— Da, kadar hočeš! Moj dom je tvoj dom...

— Molči, molči, sicer zblaznim! ga je s čudno grozo odrinila od sebe in zaplakala.

— Ne plači, draga! je stopil za njo. Vse bo dobro, samo če hočeš ti.

— Zaman je vse in moja volja ni nič! se je sesedla na stol in krčevito zaihtela.

— Prava, velika ljubezen zmaga vedno! je pokleknil k njenim nogam.

Zdrznila se je:

— So še druge stvari na svetu... je nenadoma utihnila.

— So, toda večje od ljubezni ni nobene.

— Elij! se je vzravnala. Prisezi, da me boš ljubil vedno! Navzlic vsemu in vsem, ki so proti nama!

— Vse življenje in naj se zgodi karkoli!

— In jaz tebe, pa konec!

Oči so se ji zaiskrile v najvišji blaženosti in vsa je drhtela v sladki omami.

Varati druge ni težko, prevariti sebe pa je zmožen samo človek, ki mu je duša umrla pri živem telesu.

Elij je slonel na oknu še dolgo potem, ko je izginila Marija za uličnim ovinkom v nočni tišini. Skoro prozorna potenjica njene postave, ki se je bila za trenutek ustavila na voglu, je ostala v njegovih očeh, ki so jo gledale skozi tenko mrežo padajočih snežink, kakor čarobna pravljici prikazen. Brezmejno otožje ga je objelo in tiščalo njegovo dušo. Otožje, slično obupnemu stanju bolnika, ki ostane mahoma sam v svoji bolniški sobi.

To naj bo njegovo življenje? In ta ljubezen, ki prizadeva obema preteče bolečine, naj se konča, ker zahtevajo tako drugi?

Mrzla tesnoba mu je zamorila v grlu krik uporne duše in iz njegovih prs se je mukoma izvil bolesten vzdih.

Po glavi so se mu podile drzne misli. Marija vendar ni otrok in če nenada je videl uresničeno svojo srečo. Marija vendar ni otrok in če je v njej toliko volje, kolikor je moči, ki je zaslužnjila njegovo dušo njenemu bitju, potem so vse one druge stvari na svetu, ki je govorila o njih, nepomembna malenkost in odvišna navlaka.

Zagrnil je okno in sedel na zofo.

Kaj je smrt, če ljubiš in si ljubljen? Podaljšanje ljubezni preko življenja. Naravna ločitev, ki ji ne uide nihče. Toda ljubiti in biti ljubljen, pa se ločiti zdrav in poln življenja? Zločin, ki mu ni milosti in odpuščanja!

Temna misel se mu je zaglobila v možgane: bolje ne biti nego izgubiti, kar je več od življenja.

Zdrznil se je z grozo kakor človek, ki ga iznenadi nevarnost, ko je najmanj pričakuje.

Kar čuti za Marijo, ni čuvstvo, spočeto v telesnosti. Niti vročica slepe mladosti. Strast srca je in opoj duše, ki tirata človeka v smrt ali blaznost — dokler bo zakon narave, najvišja postava v življenju, v službi namišljenih bogov...

Kri mu je stopila v obraz, planil je pokonci in dirjal po sobi v blazni togoti.

Izenada se je osvestil in se spomnil pisma, ki je moral zaradi njega lagati. Počasi, skoro oprezno, je stopil pred vrata, potegnil iz pod slamnice pismo, hitel nazaj v sobo in čital:

Prijatelj,

nepričakovana nesreča nas je dohitela! Ostati moramo do konca meseca v Mestu pod gradom. Ves svoj prihranek sem dala obupan tovarišici. Računala sem s Tvojim prijateljstvom. Odgovori po prinašalcu teh vrst, če me sprejmeš teh nekaj dni pod svojo streho. Nestrpno pričakuje in pozdravlja

Mary.

Kaj? se je opotekel kakor v sanjah. Kaj ji je prišlo na um? Čuden strah ga je presunil in nekaj blazno svetlega je zaigralo na njegovih ličnicah. Kolena so se mu šibila, ko je z zelenkastim bleskom v očeh stopil k pisalni mizi, odprl predal in vzel iz njega pevkino sliko. Zastiti! je kriknil, stopil z naglimi koraki k peči in vrgel v ogenj sliko in pismo. To tudi! je segel v žep in vrgel v peč prstan z rubinom. Z očmi, svetlikajočimi se od zadoščenja, je srepil v plamen in blede predse.

Marija! je segel z drhtečim glasom po njeni sliki. Kaj morem za to, če te ljubim? In ljubil te bom do konca! je stisnil z obema rokama njeno sliko, da se je strl črni okvir in so zazvenčali kosci stekla po tleh.

V tem trenutku je zapel zvonec na vratih. Prvi hip je sklenil, da ne odpre, potem pa ga je prevladala misel na možnost Marijinega povratka. Temna slutnja ga je obšla. Z odločnim korakom je stopil iz stanovanja in odklenil duri.

— Trenutek! ga je pozdravil razdražen glas črne postave.

Presenečen, toda miren je stopil Elij naglo za črno postavo, ki je hitela pred njim v stanovanje.

— Gospod, je spregovorila črna postava z nervozno kretnjo, dobro veste, zakaj sem prišel!

Elij je molče pokimal.

— Vi niste svoboden mož in nimate pravice...

— Svoboden sem, se je vzravnal Elij, svobodnejši od onih, čijih svoboda je zavisna od družbe in njenega reda! In tudi pravico imam! Pravico ljubiti in biti ljubljen po božjih in človeških postavah!

— Te pravice nimate!

— Imam jo in nihče mi je ne vzame!

— Ponovite! je segla črna postava v notranjost suknje.

— Če mislite, da ste zavarovani zoper slučaj, kakor je moj, se lahko motite.

— Ne poznate me!

— Bog, ki verujete vanj, pozna vas in mene...

Črna postava se je premaknila in preden se je Elij zavedel, je zamahnila z roko in izginila.

Elija je zaskrbelo nad srcem in čudna omotica se ga je lotevala. Omahnil je na stol. Glava mu je klonila na prsa in le s silnim naporom je mogel seči po Marijini sliki na mizi. Zagrabil je sliko in jo krčevito pritisnil na srce. Sunkoma se je stresalo njegovo telo, izraz bolečine na njegovem obrazu se je za trenutek spremenil v nasmešek in — v tiho noč je jeknil zagolten krič: Ma—ri—ja — — — — —

Napredek

V poučenih krogih že nekaj časa govoré o iznajdbi nizozemskega učenjaka, ki misli hraniti živila z ionizacijo, ali splošno umljiveje povedano: z elektriko.

Zamislek je mikaven. Ako se uresniči samo polovica dobrin, ki jih napoveduje sestav batavskega strokovnjaka, bo to pomenilo znaten napredek. Kajti problem obvarovanja pokvarilu podvrženih tvarin, osobito hrane, dela človeštvu preglavice. Koliko pomočkov smo že poskušali! Mraz, vročino, praznoto, antisepsijo, vsakovrstna sredstva iz kemije itd. Mnogo se je že doseglo, a nekaj še zmeraj šepa, tako da se trpi pogosto silna škoda in se pojavljajo nesreče. Kaj pa vsemogočna Vila elektrika? Bo li odbržala poslednjo besedo? Za zdaj se nam zdi, da je njena uporaba zvezana s prezamotanimi napravami, da bo torej omejena. iScer smo šele v početku in vsak početek je pri človeku zapleten.

Poglejmo samo, kaj se je zgodilo s sintezo zlata.

Enotnost snovi, ki je nedavno še veljala za krivoverstvo, je danes dogma. Zato niso več dvomili, da se more tvarina teoretično premeniti po alkemističnem nače-

lu. Toda v praksi so vsi tehniki bili naziranja, da se utegne izvesti zgolj z razkranjem atomov. V ta namen bi bilo treba vpreči strahotne sile, po sto tisoče wattov. Tako so ravnali Nemec Miethe, Japonec Nagaura i. dr. Nikomur se ni posrečilo, vsakdo pa je razlagal svoj neuspeh s tem, da je uporabil premajhno energijo. Medtem je Jollivet-Castelot, zamenjavši rušilni način s tvornim, izdeloval pristno zlato z vsakdanjimi laboratorijskimi manipulacijami, ki jih utegne opravljati sleherni kemik.

Ni se zgodilo prvič in ne zadnjič, da se je znanstveni napredek zasukal v enostavno obliko. Ako se kedaj obnese umetno sestavljanje demanta, srečni izumitelj gotovo ne bo hodil po stopinjah italijanskega profesorja Majorama, ki je trdil, da mu je za izvajanje nujnega velepritiska potreba velikokalibrne artilerije!

Emil Gautier upa, da se bodo dobila preprostejša, navadnejša sredstva za lovitev in krotitev elektromagnetskih valov, ki naj služijo v zaščito minljive gmnote in celo v lečenje nekih bolezni, doslej neozdravljivih.

Samo počakajmo: v hribih se dela dan. (K.)

Prevrat v tiskarstvu

Kdor ima le nekoliko vpogleda v tiskarstvo, mora tudi kot laik priznati, da je v tej stroki tehnika temeljito opravila svoje delo. Vse je urejeno na brzino in kvaliteto. Ročno delo se mora vse bolj umikati strojnemu in mehaničnim postopkom. Knjigotisk, ali tako zvani črktisk, ki velja za najstarejše v tej panogi, je obogatel z mnogimi novimi postopki. Črktisku se je pridružil ploščni tisk, ki služi v glavnem za produkcijo slik, a v zadnjih dveh desetletjih sta se razvila še offsetni in bakrotisk, ki dajeta izborne slike, kakor priča večina modernih ilustrovanih časopisov in revij. Kako zamotani in precizni kemični in svetlobno tehnični postopki so potrebni pri tej vrsti tiska, si laik niti približno ne more predstavljati.

Vsaka tiskana beseda se stavi z mehaničnimi stavnimi stroji, ki delujejo polavtomatično. Že ti stroji so tehniška čuda, a vendar nam še ne ustrezajo docela. Zlasti časopisje stremi za popolnim avtomatiziranjem, ker so današnji časniki že na višku, ki je vobče dosegljiv z razpoložljivimi tehničnimi pripomočki.

Z mehaničnim izdelovanjem stavka, to je s prelivanjem rokopisov v kovinske tiskalice so poskušali že pred sto leti. Dvajset let pa se poskuša izdelovati stavek tudi fotokemično, kakor klišeji za reprodukcijo slik. Vendar pa se slednji postopek ni obnesel, ker onesmo goča naknadno popravljanje teksta.

Zdaj pa se je pod imenom »Uhertype« pojavil skoro čisto avtomatičen stroj na svetlobo, od katerega si obetajo velik prevrat v tiskarstvu. Stroj je izdelala pred tremi leti ustanovljena delniška družba v Glarusu v Švici, ki je že poprej pokupila vse pripravne patente fotografa in konstrukterja Edmunda Uherja ter nemške tovarne MAN. Namestu mehaničnega izdelovanja stavka je podlaga novega stavnega stroja zgolj fotografija. Stavni stroj »Uhertype«, ki ga že izdelujejo v majhnih serijah v tovarni MAN, stavi tekst v posameznih vrstah in po kvantiteti stavka nekoliko prekaša sedanje stavne stroje. V bistvu je Uhertype avto-

matiziran pisalni stroj, s katerim se s pomočjo svetlobe odtiskavajo posamezne črke teksta na ozek svetločuten filmski trak in sicer v nepretrgani vrsti, ki jo pa stroj avtomatično predeli na posamezne besede, stavke in odstavke. Ozki filmski trak je ob straneh perforiran, tako da se besedilo na njem lahko naknadno popravlja, kakor slike na filmu. Napačni tekst se izreže, v vrzel pa se prilepi popravljen besedilo. Stroj lahko stavi hkrati različne vrste tiskanih črk.

Poleg stavnega stroja je pri tem postopku potreben še drug stroj, ki lomi besedilo na filmskem traku v posamezne strani takega formata, kakor ga zahteva oblika lista ali knjige. Tudi ta postopek teče čisto avtomatično s pomočjo fotografije, pri čemer se črke lahko poljubno povečajo ali pomanjšajo. Najbolj zanimiv je projektor, ki meče posamezne črke na filmski trak. V bistvu sestoji iz prozornega steklenega valja, ki ima po vsem plašču vjedkane ali izbočene črke. V osi valja je montiran silno precizen optični instrument, sličen periskopu kakršni se uporabljajo na podmornicah za opazovanje izpod vode. Z udarcem na tipko stavnega stroja se ta »periskop« okrene točno proti udarjeni črki na steklenem valju in njena slika se skozi periskop posveti na filmskem traku, ki se skokoma premika pod periskopom. Izdelovanje steklenih valjev s pozameznimi črkami je tako preprosto, da jih po potrebi lahko obnavlja vsaka tiskarna sama. Pri filmih, ki se uporabljajo na novem stavnem stroju, se je zlasti gledalo na cenenost. Običajni filmi, kakršni se uporabljajo za kino, bi bili mnogo predragi. Zaradi tega se filmi izdelujejo iz neke druge mase, ki je sicer nekoliko manj občutljiva, a se da izdelovati v tanjših plasteh in je odpornejša in bolj trajna. Za razvijanje in fiksiranje filma, ki se avtomatično vrši v stavnem stroju, je potrebna ena sama kopel, kar zelo poceni obratovanje.

Dodatni stroj, ki lomi posamezne vrste in strani, je tudi pravo čudo mnogostranosti, zvezane s preprostostjo. Ne reproducira zgolj gladkega teksta, kakršen je običajen po časopisu, mar-

več tudi tekst pomešan s slikami, skicami, karikaturami in vsakovrstno splašeno pisavo za knjige, revije in magazine. Celo reklamne in trgovske tiskovine se lahko izdelujejo na njem.

Vse to se, kakor pri prvem stroju, fiksira na filmu, ki je v tem primeru seve mnogo širši in šele iz tega filma se potem s posebnimi postopki pripravijo matrice za offsetni ali bakrotisk. Navzlic tej, razmeroma komplicirani poti pa se po novem načinu stavijo knjige in časopisi za tretjino ceneje, kakor doslej, če smemo verjeti strokovnjakom, ki so preizkusili novi stav-

ni stroj na svetlobo. Vrh tega pa je tisk tudi mnogo cenejši in bolj izrazit.

Novi stavni stroj je, sodeč po naštetih vrtilinah, vsekako sijajen izum. Iz gospodarskih vidikov pa njegov pojav ni nič kaj dobrodošel, če pomislimo, da bi utegnil izpodrinuti nešteto doslej najmodernejših strojev, ki predstavljajo milijonske vrednosti. Zaradi tega se bo moral prejkone prilagoditi in se spopjiti s sedanjimi stroji in tiskarskimi metodami, ki jih bo na ta način le spopolnil, ne da bi jim škodoval. In to prilagoditev označuje sam izumitelj Uher za drugo fazo svojega dela.

Tehnika v rastlinstvu

Ze davno, preden so vedeli tehniki za temelje, ki gradi na njih rastlina svoje telo, so dajali svojim delom isto opornost, kakor ga daje priroda svojim izdelkom. Zanimivo je zasledovati, kako se moderna tehnika v svojih pridobitvah bliža v svojem gradbenem osnutku rastlinskemu vzoru.

Poglejmo v par besedah lastnosti rastlin, ki jih usposabljaajo, da morejo izdatno kljubovati vsem silam, ki delujejo nanje. Tu je predvsem težnost, ki zahteva prav veliko odpornost rastlinskega telesa. Kakor pač vsak stvar, nosi tudi rastlina težo svojega telesa. Mnogo nevarnejši kakor vpliv težnosti so pa vplivi vetra. Deblo se ne sme zlomiti, list ne raztrgati in korenine morajo biti v zemlji dobro zasidrane. Koliko sil deluje tukaj, da prepreči vpliv pritiska na pripogibanje in uvitev rastlinskih delov.

Deblo mora biti dober nosilec za težko breme listja, cvetja in sadu. Najlažje ga primerjamo stebri, ki je opora vsemu ostrešju. Prav kakor pri drevesnem deblu se zožuje tak opornik proti vrhu, da se čim bolj razdeli pritisk teže na široko podlago. Stranske veje in deblo se morajo mimo tega upirati sili vetra, ki jih upogiblje. Tista stran debela, ki je obrnjena proti vetru, se nateza, ona druga pa se stiska. Samo sredina deblovega prereza ni pri tem prizadeta, prav tako kakor nevtralna os kake stavbe. Kako izvrstno reši votla travna bilka problem upora proti vpogibanju! Najboljše gradbene snovi ležijo tu baš na izpostavljenih mestih, kjer so pri-

trjeni listi. Prav tako delujejo tudi čvrsti poveski na robovih stebela mrtve koprive ali v površnih poveskih cvetlice, ki ji pravimo aronova palica. Če je potrebna opora proti ukrivitvi le z ene strani, uporablja tehnika vedno le dvojne T nosilce za oporo. Pri listih naletimo na to ukrivitev preprečujočo gradnjo v obliki poveskov v koži prav pogosto in se raztezajo v dolžini lista od podnožja proti vrhu. Da obvaruje ograjene listne robove pred raztrganjem, namesti rastlina celo vrsto podolgastih debelostenskih vlaknastih celic, ki so prav posebno močne. Cela vrsta rastlinskih delov mora vzdržati precejšnje sile, ki natezajo rastlino. Korenine, ovijačke plezalk in peclji prostovisečih plodov morajo biti tako zgrajeni, da kljubujejo vsakemu natezanju. Mehanični deli, ki tvorijo to odpornost, so nameščeni v sredini v osrednjem povesku rastlinskega organa.

Kako pa dobi rastlina potrebno trdnost? Nekaj odpora proti mehničnim vplivom tvori stene celic same po sebi, ker preprečujejo v mnogoceličnih organih s svojim ogrođjem premaknjenja. Pritisk celične vsebine na stene še poveča odpornost celic. Če pa popusti zaradi izgube vode ta napon celic, upade vsaj pri zelišju tudi trdnost. Celice, ki imajo zelo odebelele stene, so seveda manj odvisne od tega notranjega pritiska, saj jim služijo že te odebeljine za oporo.

Troje vrst celic je predvsem udeleženih pri tej tehnično zanimivi gradbi opornega tkiva. Lesne celice so na vse strani zelo odebeljene. Stene teh celic

so tako odebeljene, da ostane celični vsebini le malo prostora. Sloji teh celic ležijo v tesni zvezi kakor z malto zvezane opeke v zidu in zato močno kljubujejo navpičnemu pritisku. Nad njimi so v deblu tako zvane kolenhimske celice, ki so podolgate in le na roboh močno odebeljene. Ker še dolgo rastejo, so kaj pripravna opora za rastoče dele. Kolenhimske celice najdemo kot skupine celic v obliki poveskov (snopicev) pod povrhnico listov in listnih pecljev. Ličnate celice so pa debelostenski, dolgi in vretenčasti stvori. Njihova dolžina prekaša navadne celice za deset do stokrat. Vsebina ličnatih celic zamrje, kakor hitro so stene gotove. Dorasle ličnate celice so zato vedno mrtve in so le v oporo doraslim rastlinskim delom. Ličnate celice so zbrane navadno v poveskih, ki imajo prav veliko nosilnost. Najboljše ličnate celice lahko vzporedimo z najboljšim gradivom današnje tehnike. Najmočnejše ličnate celice nesejo do 25 kg na kvadratni meter. Zanimiva je izredna elastičnost raznega ličja: še pri obtežitvi 20 kg na kvadratni meter ne nastopijo trajne deformacije. Kolenhimske celice so mnogo manj elastične. Razvrstitev opornega tkiva je torej v rastlinah urejena po smotrenih gradbenih osnovah, da se doseže potrebna trdnost za najmanjšo porabo snovi.

Doslej opisane tehnične ureditve so domalega v vseh normalno grajenih rastlinah enake. Poleg teh pa imamo še nebroj posebnih primerov, ki so nastali po prilagoditvi na posebne življenjske pogoje. Oviialke tropičnih dežel, čijih teža je do skrajnosti zmanjšana in katerih deblo je zgrajeno trdno proti natezanju, nas spominjajo v svojem sestavu popolnoma na zgradbo konopca ali žične vrvi. Namestu enotnega debla naletimo pri teh na celo vrsto drobnih delnih celičnih poveskov, ki so kakor pretkani med seboj. Plezalke plezajo po svojih oporah tako, da tvorijo poganjke prav posebne rasti. Pri nekkih vrstah so nastali ti poganjki iz sprevrženih listov (grah), pri drugih pa iz sprevrženih pecljev (vinska trta). Zanimiva je tudi pot, ki jo opiše tak poganjek. Hmelj se ovija v smislu kazalca ure (na desno), pri fižolu nasprotno na levo okrog svoje opore. Tudi za letalstvo imamo primere v rastlinski tehniki. Letalne naprave tistih rastlinskih vrst, katerih semena razna-

ša veter, moramo imenovati kar ženi-alne. Zdaj so to padalom podobne posebne lasaste tvorbe (regrat), zdaj pa balonom podobni z zrakom napolnjeni semenski mešički (bor), ki vzbujajo naše občudovanje. Perutasta semena nekkih tropičnih plezalk pa predstavljajo v svoji zgradbi že prav moderen tip letala. Prerez ene semenske peruti nam kaže med vmesnimi prečkami sijajno uspelo napeto nosilno ploskev.

Mnogo je še vprašanj, ki so prav trdi orehi za tehniko. Kažipot za najboljšo rešitev imamo v opazovanju rastlin, ki so izpostavljene večkrat še večjim neprilikam kakor tvorbe človeških rok.

(—kč)

Spomenik ustanovitelju Rdečega križa

V Curihu so postavili na grobu H. Duman-ta spomenik, ki prikazuje v reliefu ustanovitelja Rdečega križa. Pod reliefom je alegorična skupina: samaritanec z ranjencem

Izumitelji brez šolske izobrazbe

Ijudje brez vsake šole — človek jim nehoté pripisuje porcijo omejenosti. To pa ni prav. Baš takšni ljudje so nam dali iz svoje srede znamenite osebnosti, v prvi vrsti izumitelje, ki so s svojo neobremenjeno pametjo in bistroumnostjo dosegli nadpovprečne uspehe.

Med izumitelje, ki v mladosti nikoli niso obiskovali šole, spada tudi Richard Arkwright, ki se je rodil 1732. na Angleškem. Na svet je prišel kot 13. otrok siromašnih staršev, ki jih je moral podpirati od najzgodnejše mladosti. Šele s petdesetim letom se je naučil brati in pisati. Cela desetletja je podpisoval pogodbe samo s križcem. Svojo karijero je začel kot brivec in lasuljar. Ko se je prvokrat zbudil v njem izumiteljski talent, je sestavil neko tekočino za barvanje las, kar mu je prineslo prve denarce. Ta skromni kapital je takoj vtaknil v raznovrstne nove izume, pri čemer pa je malce zašel na stranpota, ker se je jel med drugim ukvarjati tudi s perpetuum mobile. Za to reč je v neplodnih poskusih zapravil skoraj ves denar, vendar mu to ni moglo zlomiti volje in vzeti poguma. V srečnem trenutku mu je prišla prava misel: z vso odločnostjo se je lotil sestavljanja predilnega stroja. Na ta izum je dobil dva obsežna patenta. Tako se je začela njegova resnična pot navzgor. Leta 1796. je ustanovil v Nottinghamu tovarno Reed, Strut in Arkwright, ki je izdelovala stroje po njegovih izumih. Toda, ker vsako izredno dejanje hitro vzbudi zavist, so tudi njega kmalu obkolili nasprotniki, mu kradli patente in ga dolžili plagijatstva. Razen tega so se njegovi delavci nekoč uprli in razbili eno njegovih tvornic. A niti to ni moglo Arkwrighta uplašiti. Upor je le še podžgal njegove sile in sposobnosti. In vzlic temu, da je v pravdanju zaradi patentov izgubil, so se njegova podjetja tako razvila in razširila, da je porazil vse tekmece in jim sam diktiral cene. Tako si je pridobil v industriji ogromno moč in ugled, ali — kar v očeh ljudi še več zaleže: velikansko premo-

ženje. Le-to je ob njegovi smrti prese-galo za tiste čase sila visoko svoto pol milijona angleških funtov.

Dvajset let pozneje se je v Lyonu rodil Joseph Marie Jacquard, sin preprostih tkalcev, ki ga niso mo-

Tsuruji Okazawa, 35 letni samouk, ki je postal doktor cesarske univerze v Tokiu

gli pošiljati v šole. Z dvanajstim letom se je šel učiti knjigovedstva, pozneje pa črkolivarstva. Brati in pisati se je prejkone naučil sam. Ko mu je umrla mati, se je vrnil k očetu za statve. Tu se je jel zanimati za izpopolnitev te vrste naprav. Izumil je povsem nov stroj, ki ga je industrija izprva odklanjala. Polagoma pa se je novi izum zaradi svojih velikih prednosti vendarle uveljavil, in nekaj let pozneje je teklo v Lyonu že več ko štiri sto njegovih strojev. Leta 1805. mu je uspel velevažen in genijalen izum. Konstruiral je mehanično pripravo, ki omogoča v zvezi z navadnimi statvami tkanje naj-finejših in najtežjih vzorcev, pa še brez vsakega truda. Jacquard ni dal tega stroja nikoli patentirati, toda naslednje leto mu je mesto Lyon odku-pilo izum tako, da mu je priznalo ren-to 3000 frankov in 50 mark na leto. Jacquard je umrl kot ugleden mož v

Oulinsu pri Lyonu, kjer so mu tudi postavili spomenik.

Izumitelj George Stephenson se je rodil 1781. kot sin rudarja v Wy-lamonu na Angleškem. Mladost mu je bila trda in žalostna. Že z osmimi leti je moral na delo v rudnik in sploh ni nič obiskoval šole. V rudniku je kmalu napredoval za pomožnega delavca in potem za strojnika pri neki črpalki. Šele z 18. leti se je v neki pomožni šoli vadil branja in pisanja; njegov izvrstni spomin mu je pripomogel, da je v kratkem dohitel svoje tovariše. Doprinesel je vse, kar je bil v mladosti zamudil in v štirih letih je že postal prvi inženjer v rudniku Killingworth. Tu je z lahkoto izvrševal najtežja popravila na strojih in izpopolnjeval rudniške naprave, tako da je njegovo ime kmalu zaslovelo tudi izven podjetja. Od 1806 do 1813 se je z vso vne-mo posvetil vprašanju energije parnih strojev, tako da je tega leta že lahko vpregel prvo parno lokomotivo pred premogove vozičke, ki so jih dotlej vlačili konji. Od tega časa mu vprašanje parne lokomotive ni dalo več miru. Vsak naslednji model, ki ga je zasnoval, je bil boljši od prejšnjega; Stephenson je napredoval z velikimi koraki. Do 1825 je zgradil 55 strojev in 16 lokomotiv, potem pa je bil pokli-can za vodilnega inženjerja h gradnji železnice Stockton-Darlington in je 1832 skupaj z dvema tovarišema usta-novil prvo tovarno lokomotiv na svetu.

Njegovo ime je — kakor ime Jame-sa Watta — nerazdružljivo zvezano s parno lokomotivo. Skoro tik do smrti se je Stephenson bavil z vsestransko izpopolnitvijo železnice; šele zadnja tri leta se je umaknil na svoje posestvo na kmetih, kjer je poslednje moči žrtvoval svoji najljubši zabavi — sportu.

Ob koncu 18. stoletja se je rodil na Angleškem William Arrol. Njegova mladost je bila prav tako polna bede in siromaštva. Nihče se ni spomnil, da bi bil dečka poslal v šolo; že z deve-tim letom je moral William pomagati očetu pri izdelovanju tkanin. S trinaj-stim letom so ga dali učiti kovaštva, pozneje je postal mehanik, nato dela-vec v ladjedelnici in slednjič predle-lavec v nekem glasgovskem podjetju. Tu si je sčasoma prihranil skromen kapital in je začel kovinarsko obrt na svojo roko. Njegovo prvo večje naro-čilo je bila zgradba mostu pri South

Esk v Montrose. Tej prvi veliki zgrad-bi so se kmalu pridružile druge, še večje in pomembnejše. Arrol je zgradil Towerski in Blackafaireški most čez Temzo, slednjič pa je kronal svoja de-la z genijalnim osnutkom in zgradbo ogromnega Firth of Forthskega mostu. Za to tehniško mojstrovino mu je vla-da podelila plemiški naslov. Ko je ge-nijalni konstrukter umrl, je njegovo cvetoče podjetje zaposlovalo že 5000 delavcev.

Ako primerjamo mladost in podvig vseh teh izumiteljev, vidimo, da je bil njih prvi boj v življenju boj s siroma-štvom. V zvezi s tem značilnim dej-stvom so prav pomembne besede, ki jih je zapisal Andrew Carnegie v svo-ji biografiji o Jamesu Wattu: »Toda, sreča mu je bila naklonjena. Ker na njem niso slonela bremena visokega imena in imovitosti, je bil siromašni mladenič, ki je obetal postati spreten mehanik, deležen nepodcenljive pred-nosti, da je lahko prišel od spodaj. To je najtrša, pa tudi najboljša šola, ki vzbudi v človeku prirojene sposobno-sti, jih utrdi in mladeniča podžiga, ka-dar se spusti v morje življenja, kjer mora ali plavati ali pa utoniti, ker nima nikogar, ki bi ga držal nad vodo.

— 38 —

Mozartovo leto

Prednja stran Mozartovega šilinga, ki ga je dala kovati Avstrija v spomin na Mozar-tovo leto

Mizica, pogrni se!

Tedenski jedilni list

Ponedeljek, obed: na goveji juhi drobnjakovi štruklji, ocvrti telečji kroketi, garnirani z rezinami od račjega salmija, solata, orehovi rogljički. Večerja: mrzli narezek, redkvice, čaj, pecivo od popoldne.

Torek, obed: krompirjeva juha z gobami, tirolski cmoki s kislo repo, češpljev kompot. Večerja: faširani goveji zrezki, solata.

Sreda (kvaterna), obed: grahova juha z ječmenčkom, zakrknjena jajca v kisli omaki, sirove palačinke. Večerja: makaroni z maslom in parmezanom, solata.

Četrtek, obed: na goveji juhi rezanci, z mesom špinača, pražen krompir, brusnična omaka. Večerja: ledvice v omaki in krompirjevi rezanci.

Petek, obed: juhi iz rumenih kolerab, špinačni riž z ocvrtimi jajci, flancati z rajsko peno. Večerja: precvrta polenta in radič.

Sobota (kvaterna), obed: na postni juhi vlivanci, kuhana riba s holandsko majonezo, zdrobov pečenjak s češpljevim kompotom; (nepostni obed): juha (kakor zgoraj), goveji zrezki v omaki, dušen riž, češpljev kompot. Večerja: ajdovi žganci z mlekom.

Nedelja, obed: na goveji juhi jetrni riž, govedina in kuhana telečja noga, garnirano s špinačo, zelenim grahom, pečenim krompirjem in jajčno omako, češnjev kolač. Večerja: hrenovke z gorčico, čaj, sladica od popoldne.

RECEPTI K JEDILNEMU LISTU (količina računana za 4—5 oseb)

Drobnjakovi štruklji. Na deski zamešam iz četrta litra moke, enega jajca, soli, nekaj kapljic olja in mlačne vode vlečeno testo. Medtem ko testo počiva, pripravim dve žlici drobno sesekljane dražnjake, v skledici pa vmešam 5 dkg presnega masla z enim rumenjkom, da naraste; potem primešam trd sneg od enega beljaka, malo osolim in premešam. Testo razvaljam, obrežem robove in ga namažem z nadevom, potem pa potresem z drobnjakom, med katerega primešam 2 žlici finih drobtin. Zavijem skupaj in s topo stranjo lesenega noža zrežem po dva prsta široke štruklje in jih v precejni juhi zakuham (vreti morajo približno deset minut).

Orehovi rogljički. V osminki litra osladkorjega mleka zdrobim dva dkg kvasa, pokrijem, postavim na toplo, da zakipi. Medtem pripravim na desko trideset dekagramov presejane moke, med njo zdrobim 10 dkg presnega masla. Moko

osolim in primešam vskipnjeni kvas, dva rumenjaka in še potrebno količino mlačnega osladkorjega mleka, da zamesim z lesenim nožem mehko testo, ki ga potem z valjarjem obdelujem na način kakor masleno testo. Trikrat ga zaporedoma razvaljam in zapognem, nato ga pustim šele pod pogreto skledo počivati. Medtem pripravim nadev. 14 dkg sladkorja shuham z enim decilitrom vode, k temu primešam četrta kg zmletih orehov, drobovo zrezane limonine lupinice in cimeta. Medtem, ko se to nekoliko ohladi, razvaljam testo in zrežem na štirioglate krpice, na vsako krpico položim kavino žličko nadeva, zavijem spodnji ogel krpice proti zgornjemu, da naredim obliko rogljička. Tako pripravljene in zapognjene rogljičke polagam na pomazan in pomokan topel pekač, pokrijem jih s prtom in postavim na toplo, da vzhajajo. Nato jih pomažem z raztepenim jajcem in spečem.

Zakrknjena jajca v kislični omaki. Na vsako osebo vzamem eno perišče osnaženih kisličnih listov, operem jih in dam v kozico, v kateri potem pripravljeno jed serviram. Kozico s kislico pristavim na ogenj brez vode, osolim in pustim tako dušiti, da kislica vpade in se skuha. Potem pridenem kepico v moki povaljanega presnega masla in dušim na robu štedilnika toliko časa, da se jed zgosti. Nekaj minut pred serviranjem naredim v kislico s kuhalnico kotanje in vlijem v vsako po eno jajce na osebo. Ko jajca zakrknjejo, serviram jed v isti posodi.

Špinačni riž z ocvrtimi jajci. Špinačo pripravim kakor za prikuho. Posebej skuham v slanem kropu tri pesti riža. Kuhanega odcedim dobro in ga primešam med špinačo. Zraven dam še kepico presnega masla in dobro premešam. Potem naložim jed na podolgast krožnik, po vrhu pa naložim za vsako osebo eno ocvrto jajce.

Telečje srce v kratki omaki. Telečje srce na gosto pretaknem s prekajeno slanino in nadrgnem s soljo. V kozico dam tanke rezine slanine, zrezano korenino petršilja, nekaj rezin zelene in eno drobno zrezano čebulo. V to položim srce in ga dušim do mehkega, vmes ga večkrat oblijem in zalijem s kropom ali juho. Ko je mehko, ga zrežem na rezine, na omako pa potresem pol žlice moke; ko porumeni, zalijem, pokuham in pretlačim, nato pa vložim zrezano srce nazaj in ga na majlem ognju dušim do serviranja. Kuhan, olupljen in čez pol prerezan krompir povaljam v omaki in ga naložim v vencu okrog srca na krožnik.

Juha iz rumenih kolerab. Eno debelo ali dve srednje debeli kolerabi olupim in zrežem na rezine. Skuham jih do

mehkega v slanem kropu. Nato jih pretlačim s kropom vred. V kozici pripravim svetlo prežganje iz ene žlice masti, ene žlice moke in pol žlice drobno zrezanega petršilja. Ko moka porumeni, dolijem pretlačeno juho, osolim, popram in po potrebi dolijem toliko vode, kolikor potrebujem juhe. Tako pustim, da vre po malem še pol ure. Na mizo dam z opečeno na kocke zrezano žemljico.

Črešnjev kolač. V skledi vmešam, da naraste, 10 dkg presnega masla, 10 dkg sladkorja in štiri rumenjake ter sok od polovice citrone. Ko je dovolj vmešano, dodam sneg od štirih beljakov in 14 dkg moke. Zmes enakomerno vložim v dobro namazan tortni model, po vrhu pa potaknem četrt kilograma opranih, od pečk odločenih surovih češenj in spečem. Pečenega potresem s sladkorjem.

Karikatura

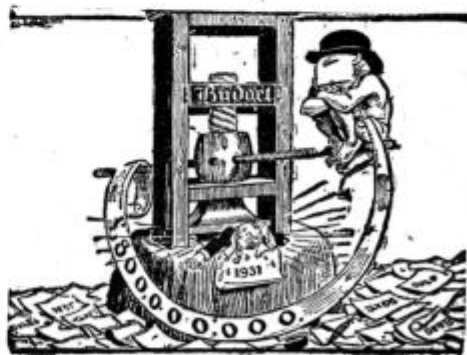
Paul Doumer,
novi predsednik francoske republike

Profesor Jorga
novi romunski ministrski predsednik

Nova kriza v pomorskem razoroževanju
Razorožitveni delegat

Proračun angleškega finančnega ministra
Davčni števec pod stiskalnico

Urejuje Ivan Podržaj. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar.
— Za Narodno tiskarno kot tiskarnarja Fran Jezeršek. —
Vsi v Ljubljani.

Kmetsko stanovanje

V listu »A la page« razpravlja stavbenik Jean Guy o velikem napredku glede strojev za obdelovanje polja in splošnega kmetovanja. Potlej pa zaključuje:

Poleg vzornih svinjakov, cementiranih napajališč, skoraj razkošno opremljenega skednja in hleva pa poljedelec pozabi samega sebe, stanujoč v podrtini, ki spominja kmetijskih »brlogov« iz 17. stoletja, o katerih govori La Bruyère. Seljak je pozabil glavni stroj: svoje bivališče. Posledice take vnemarnosti so npravne kakor telesne. Kdo še ni videl po naših selih ljudi, ki jim je bolezen izpodkopal zdravje? Navzlic dobremu zraku spadajo takšne osebe največkrat med tiste, ki po svojem poklicu ali po svojem nagnjenju prebijejo večino svojega življenja v notranjosti svojih bivališč. Pa kakšnih bivališč!

Ena sama izbana, ki služi hkratu za kuhinjo, obednico, spalnico. Prav pogosto tla niso tlakovana, n. pr. v Dolenji Bretanji. Kjer je pod iz nabite ilovice, ga ob deževju poplavi voda, ki pušča v sobi značilni vonj po vlagi. Ako zbolite, si lečite mrzlico za prašnimi zastori, medtem ko hlapci in dekleta prihajajo ter odhajajo po svojih poslih... Kakor vidite, pri nas menda nismo tako na slabem.

Najboljše plačani poklici v Rusiji

To so pastirji in osobito svinjerejci. Torej spadajo med najljubše partije za možitve željno rusko ženstvo. Poljedelski komisar Jakovljev je s to ugotovitvijo izzval vihar veselosti pri delegatih ruskega sovjetskega zborovanja. Med drugim to dejstvo priča, da moderna Rusinja šteje za svoj ideal še vedno udoben dom in petičnega moža. Na državnih farmah dobiva svinjar visoko vsoto 70 rubljev na mesec poleg prostega stanovanja. Uprava je nastavila tolikšno plačo, ker je nedostajalo strokovnjakov za živino in ker je take ljudi njih okolica po navadi bolj ali manj prezirala zaradi njih posla. Predsodki vaških krasotic so se hitro razblinili in vse so srečne, če se morejo poročiti s svinjerejcem.

Delavnost in telefon

Odkar je predsednik Hoover prišel na krmilo, je kazal venomer veliko delavnost, ki so jo statistiki skusili izraziti na poseben način: seštel so telefonske klice, ki so prišli na Belo hišo ali iz nje od 4. marca 1929, ko je predsednik nastopil svojo službo. Ljubitelji statistik niso bili razočarani in njih računi so na čast najvišjemu oblastniku. Ako namreč bolj ali manj pogostna raba pomeni zanesljiv kriterij in verno prikazuje politično delovanje, potem je treba brez pridržka častitati predsedniku Hooverju. Število telefonskih zvez v dveh letih znaša 711.780, kar je baje nov in vse, kakor izviran višek.

Knjižna klinika

Mlada Amerika je vneta za razne klinike: že dolgo obstoje v Zedinjenih državah klinike za lepoto, za ljubezen. Sedaj deluje v New Yorku klinika za knjige, ki se shaja vsakih 14 dni pod okriljem zavoda »American Institute of Graphic Arts«. Kdorkoli se zanima za književno proizvodnjo, bodisi papirničar, tiskar, založnik, knjigovez, ilustrator, vsak se udeleži seje in sodi poslednje knjige z gmotnega stališča. Zbor skupno išče sredstva, kako bi knjiga ob isti ceni postala prikupnejša. Dosedanji uspehi so prav zajemljivi, saj je nova ustanovitev povzročila veliko tekmovanje med izdajatelji in risarji, ki se niso bali dati brezplačno nasvete svojim vrstnikom. Ker se je ta poskus vzajemnega pouka obnesel, upa navedeni grafični zavod, da bo mogel jeseni nadaljevati svoje razprave še z večjim pridom.

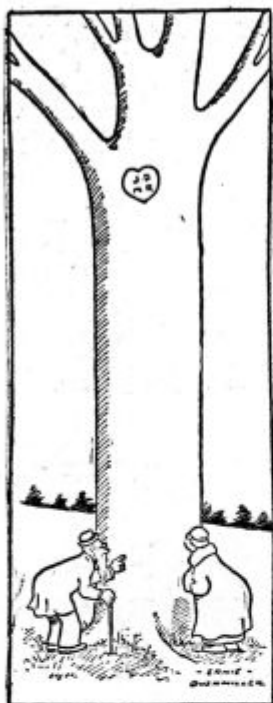
UGANKE IN ZANKE „Ruševac“

Vodoravno: 1. slovensko ime te ptice, 2. dospelost (men. rok. ital.), 3. ime konsonanta, 4. otok na Jadranu, 5. latinski veznik, 6. češki vprašaj, 7. zmota (lat.), 8. igralna karta, 9. osebni zaimek, 10. kako ruševac zapiha? Navpično: 11. prvi udarec vel. petelina, 12. ime konsonanta, 13. drugo slovensko ime te ptice, 14. kratica za telov. društvo, 15. jutranja zarja (grško), 16. kuhinjsko orodje, 17. ime konsonanta, 18. nočno zabavišče, 19. končnica jugoslov. priimkov, 20. osebni zaimek.

Tudi topot razpisujemo tri nagrade v obliki slovenske knjige. Rešitve je treba poslati najkasneje do 7. junija.

HUMOR V SLIKAH

»Rad bi vedel, kam so izginile začetnice, ki sem jih bil urezal pred štiridesetimi leti!«

»Nekaj strašnega se mi je sanjalo... da sem Američan!«
»Ali je to tako strašno?«
»Pomisi vendar, saj ne znam angleški!«

»Bil sem pri zdravniku, ki si mi ga priporočil.«
»Ali si mu povedal, da sem te poslal jaz?«
»Da.«
»In kaj je rekel?«
»Moral sem plačati honorar, preden me je preiskal.«

Nekaj slik iz natečaja za najslabšo fotografijo v potnem listu

»Mama, ali lahko dobim ošpice od Jožka?«